

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Tomáš Nypl

Problematika oběti trestného činu v kriminologii

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 21. 12. 2017

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 147 523 znaků včetně mezer.

Tomáš Nypel

V Praze dne 21. 12. 2017

Na tomto místě bych rád poděkoval JUDr. Marii Vanduchové, CSc. za vlídné vedení a dále za všechny její rady a připomínky, které jsem shledal při zpracování tématu velmi užitečnými.

Obsah

Úvod.....	6
1. Viktimologie.....	8
1.1 Historický exkurs.....	8
1.2 Počátky viktimologie.....	9
1.3 Předmět viktimologie a její pozice v systému věd.....	10
2. Oběť.....	13
2.1 Typologie obětí.....	13
2.2 Viktimnost.....	16
2.3 Reviktimizace.....	18
3. Viktimizace.....	20
3.1 Měření kriminality.....	21
3.1.1 Oficiální statistiky vs. viktimologický výzkum.....	21
3.1.2 Význam viktimologických výzkumů.....	23
3.2 Primární viktimizace.....	24
3.3 Dopad na oběť.....	25
4. Sekundární viktimizace.....	27
4.1 Mýty o obětech.....	27
4.1.1 Koncept tzv. ideální oběti.....	28
4.1.2 Mýty o znásilnění.....	29
4.2 Potřeby obětí.....	30
4.3 Média a sekundární viktimizace.....	32
4.4 Orgány činné v trestním řízení ve vztahu k sekundární viktimizaci.....	34
4.5 Oddělené čekárny pro oběti a posuzování věrohodnosti obětí.....	37
5. Právní nástroje ochrany obětí.....	40
5.1 Vývoj postavení oběti v mezinárodním měřítku.....	40
5.2 K rozlišení pojmů oběť a poškozený.....	41
5.3 Právní stav v České republice před přijetím zákona o obětech.....	43
5.4 Zákon o obětech trestných činů.....	44
5.4.1 Základní pojmy a zásady.....	44
5.4.2 Jednotlivá práva.....	47

6. Pomoc obětem trestných činů.....	53
6.1 Laická pomoc obětem trestných činů.....	53
6.2 Organizace pomáhající obětem trestných činů.....	54
6.2.1 Systém pomoci obětem trestných činů.....	55
6.2.2 Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů.....	56
6.3 Organizace In IUSTITIA.....	57
6.3.1 Podněty ke zlepšení ze strany In IUSTITIA.....	58
Závěr.....	63
Seznam zkratk.....	66
Seznam použitých zdrojů.....	67
Abstrakt.....	71
Abstract.....	72

Úvod

Pro výběr tématu Problematika oběti trestného činu v kriminologii hrála roli zejména jeho aktuálnost a také hojnost odborných diskusí, které se této problematice týkají. Na území České republiky je tomu tak i vlivem zavedení zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (dále jen "zákon o obětech")¹, který snad definitivně ukončil situaci, v níž byla právním řádem více zohledňována práva pachatelů oproti právům obětí.

Jde o výraz již delší dobu trvajících tendencí věnovat při studiu zločinnosti pozornost i obětem. Oproti minulosti lze nyní sledovat i obecně větší společenskou solidaritu lidí s oběťmi trestných činů. Tato senzibilita k lidem stíženým neštěstím počala vzrůstat již v poválečné době a pokračovala v době prvních teroristických útoků na nevinné oběti. V současnosti je slovo oběť hojně skloňované, neboť zpráv o nejrůznějších obětech jsou vysílání sdělovacích prostředků plná. Přitom se nejedná pouze o nejzávažnější trestné činy, kterých se – přestože jde z médií někdy opačný dojem – nestává příliš mnoho. Postačí referovat o dopravních nehodách a jejich obětech, kterých mohou být za den desítky, a člověk by mohl začít uvažovat o tom, že se obětí může stát také. Přesto nelze mít za to, že si každý, ke komu se dostane zpráva o jakékoli oběti, umí dobře představit, co všechno tato role obnáší. Na rozdíl od obětí různých neštěstí a nehod jsou oběti trestných činů navíc zpravidla vystaveny zdlouhavému a bolestnému trestnímu řízení s jeho pachatelem. Téma práce jsem si tedy zvolil i za účelem rozšíření vlastních znalostí o této problematice, které bych mohl případně sám v pozdější praxi využít.

Tématu oběti trestného činu se práce věnuje z kriminologického pohledu. Jako jeho součást se v 50. letech 20. století konstituovala viktimologie, která se zaměřuje na studium trestných činů z pohledu oběti. Jedná se o téma multidisciplinární, při jehož popisu je nutné přihlídnout k poznatkům několika vědních oborů. Jedním z nejdůležitějších viktimologických pojmů je pojem viktimizace, tedy proces přeměny osoby v konkrétní oběť. Tento pojem, charakterizující určité společensky škodlivé dění, předznamenává okruhy témat, kterými se viktimologie zabývá. Tato témata jsou v práci postupně představena. V první části se práce ještě věnuje krátkému shrnutí historického vývoje pozice oběti a nastínění kontextu, v jakém viktimologie vznikala. Dále práce uvádí přehled typologií obětí, obsahuje úvahy o podílu obětí na trestném činu a také se snaží o zachycení specifických charakteristik, které u obětí přispívají k jejich viktimizaci. V následující pasáži se práce zabývá popisem nejpodstatnějších důsledků trestných činů pro život obětí, potřebami a přáními těchto osob, ale i možnostmi,

---

¹ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

keré má společnost ke zmírnění, popř. vyloučení těchto nepříznivých dopadů do jejich života. Poslední část práce se pak zabývá relevantní právní úpravou a nastiňuje praktické možnosti, jak lze v jejím rámci obětem trestných činů pomáhat.

Práce si tedy klade za cíl sumarizovat moderní viktimologické poznatky o obětech trestných činů a současně představit nejdůležitější aspekty právní úpravy, která se vztahuje k jejich ochraně a podpoře. Hodnocení právní úpravy vychází z kritického pohledu, který se nespokojuje s popisem a vyzdvižením jejích kladů, ale pokouší se zohlednit obecně vyslovované nedostatky a navrhnout další zlepšení z hlediska viktimologických souvislostí.

Jakkoli lze v poslední době pozorovat trend navyšování práv poškozených v trestním řízení, které má zejména zlepšit uspokojení jejich nároků na náhradu škody, komplexně pojatá ochrana práv obětí nebyla dlouho legislativně řešena. Před přijetím zákona o obětech sice oběti měly svá práva v trestním řízení, přesto se jim mnohdy nedostávalo patřičného respektu a svoji roli vnímaly jako podřadnou. Způsob, jakým s nimi bylo zacházeno, oběti zraňoval. Ke klíčové změně, která měla radikálně změnit přístup k obětem, došlo přijetím zákona o obětech. Cílem této normy, iniciované evropskou legislativou, bylo zlepšit postavení obětí – zejména pokud jde o určitý standard poskytování péče.

Z těchto důvodů se práce zaměřuje z hlediska posouzení právní úpravy primárně na tento zákon a ta jeho jednotlivá ustanovení, která slouží danému cíli. Jeho více než čtyřleté fungování v praxi by se logicky mělo projevit ve větší spokojenosti obětí s průběhem trestního řízení. Práce tedy zkoumá, zda a do jaké míry bylo tohoto cíle dosaženo. Za tím účelem se poměrně podrobně zabývá všemi okolnostmi, které mohou způsobovat druhotnou újmu, tedy újmu vzniklou až po spáchání trestného činu. Její předcházení bylo jedním z hlavních důvodů pro přijetí této normy.

Tato diplomová práce je vypracována podle právních předpisů ke dni 21. 12. 2017.

1. Viktimologie

1.1 Historický exkurs

Kriminalita jako jev narušující společenský řád a lidské soužití je nejspíše nezbytnou součástí každé společnosti. Ačkoli se drtivá většina trestných činů nepříznivě dotýká určitých lidí jako obětí, až do poloviny minulého století nebyla obětem trestných činů věnována téměř žádná pozornost a zájem byl obrácen výhradně na pachatele. Výjimku představovalo privilegované postavení obětí ve starověkých primitivních společnostech. Osoby, jimž bylo ublíženo na zdraví nebo jimž byla způsobena majetková škoda, měly obecně akceptované právo vzít spravedlnost do vlastních rukou a pokusit se o nápravu vlastními silami. Při neexistenci jakékoli veřejné moci musela oběť, pokud nechtěla rezignovat na nápravu poměrů, pachatele svépomocí nebo za pomoci svých blízkých vypátrat a odsoudit, k čemuž docházelo dle zásady „oko za oko, zub za zub“. Postupná změna trestněprávního vztahu přichází v době, kdy vznikající státy začínají přebírat zodpovědnost za zachování norem na konkrétním území. Souběžně s tím se mění pohled na samotný trestný čin, který už není považován za čin namířený proti oběti, nýbrž za čin proti státu. Na jeho představitele, tedy feudály, přechází povinnost stíhat veškerá porušení obecního míru a zájmy obětí se začínají podřizovat zájmu státu na spravedlivém potrestání pachatele. Úloha oběti se na dlouhou dobu zužuje především na podání trestního oznámení a případně podání svědecké výpovědi.²

Období sahající až na začátek 20. století se vyznačovalo úsilím předních odborníků na kriminalitu postihnout osobnost pachatele z nejrůznějších úhlů. Byly zkoumány osobnostní charakteristiky pachatelů i jejich fyziologické dispozice s cílem poodhalit příčiny protiprávního jednání a otevřít otázky spojené s jejich léčbou a trestáním. Snaha ochránit společnost před zločinci vedla ke vzniku kriminologie, penologie a dalších věd, jimž je společný zájem o pachatele.³ Velkým kontrastem působilo přehlížené postavení oběti oproti privilegovanému pachateli, jehož práva, a to nejenom v trestním řízení, byla nadále rozvíjena.⁴

Ve 20. letech 20. století začali jako první ve větší míře jevit zájem o oběti kriminalisté, byť jen z toho důvodu, že jejich studium mohlo přispět k vypátrání a usvědčení zločinců. O skutečném obratu v nahlížení na oběti lze hovořit od okamžiku, kdy si kriminologická obec uvědomila, že skutečně komplexní pohled na příčiny kriminálních jevů může přinést až

---

2 VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada, 2016, s. 40–41.

3 Tamtéž, s. 7.

4 Tamtéž, s. 41.

analýza chování pachatele i oběti ve vzájemné souvislosti. Dospělo se k názoru, že viktimologické poznatky o obětech by mohly obohatit dosavadní znalosti etiologie trestného činu, protože průběh a finální podoba trestného činu je výsledkem interakce mezi pachatelem a obětí.⁵ Na těchto myšlenkách se pomalu začal konstituovat nový vědní obor, který zpočátku prostřednictvím obětí poskytoval poznatky s cílem vědeckého poznání zejména příčin kriminality, role oběti při vzniku trestného činu či motivace a jednání pachatele z hlediska oběti.

1.2 Počátky viktimologie

Za jednoho z průkopníků viktimologie a zároveň osobnost, jež značným způsobem podnítila zájem o oběti trestných činů, bývá považován H. von Hentig a jeho dílo *The Criminal and His Victims* (1948). Středem zájmu Hentigova zkoumání byl zejména způsob, jakým se oběti podílejí na spáchaném trestném činu. Výsledkem jeho práce byla typologie obětí dle jejich psychologických a sociálních znaků, která vycházela z analýzy průběhů velkého množství trestných činů. Jeho kategorizace vychází z vlastností a těžko změnitelných, případně nezměnitelných dispozic, jež pachatele přitahují a stojí v pozadí jeho rozhodnutí dopustit se konkrétního skutku.⁶

Výrazem zvýšeného zájmu badatelů v oblasti viktimologie byly mezi 50. a 70. lety 20. století další výzkumy. Mezi ty významné se řadí studie *Patterns in Criminal Homicide* M. Wolfganga z roku 1958 zkoumající oběti 588 vražd spáchaných ve Philadelphii v letech 1948 až 1952. Výsledek jeho práce byl vskutku šokující. Podle Wolfganga si 26 % obětí svoji újmu spoluzavinilo svým chováním iniciujícím násilí. Další a neméně diskutabilní výzkum M. Amira se týkal 646 obětí případů znásilnění registrovaných policií ve Philadelphii. Autor dospěl k obdobnému závěru, a to že v 19 % případů byla osoba viktimizována v důsledku vlastní provokace pachatele.⁷

První viktimologové hledali především odpověď na otázku, co z nás dělá oběti trestných činů. Vycházejí z přesvědčení, že oběť do určité míry spoluutváří zločin, vytvářeli typologie obětí popisem vlastností a dispozic, které přispívají k jejich viktimizaci. Jejich studie často poukazovaly na tzv. vinu oběti⁸. Netík píše o období, ve kterém se vžily pojmy

5 NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. 3. vyd. Praha: ASPI, 2008, s. 129.

6 ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 14.

7 VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 172.

8 SOCHŮREK, J.; SLUKOVÁ, K. *Úvod do viktimologie pro pomáhající profese*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2013, s. 16.

„slabého pachatele“ a „silné oběti“. To odkazovalo právě na skutečnost, že oběť měla dle jejich mínění na vyprovokování pachatele často podíl. Prvotní přístupy zčásti diskreditující oběti i díky kritice řady badatelů vystřídalo v 70. letech zaměření viktimologie na postavení oběti v systému trestní justice.⁹

V této době zažila viktimologie skutečný rozkvět, který přetrvává do současnosti. Již v roce 1973 se v izraelském Jeruzalémě konalo první mezinárodní sympozium viktimologie, které se od té doby koná každé tři roky. V dalších letech byla založena *Světová viktimologická společnost* (World Society of Victimology) a viktimologie se začala rozšiřovat ze zemí, které jsou považované za místo jejího vzniku (USA, Německo, Izrael), do dalších států. Viktimologii se v současnosti věnuje řada odborných časopisů, webových stránek a také mezinárodních viktimologických pracovišť (např. International Victimology Institute Tilburg, tzv. INTERVICT).¹⁰

1.3 Předmět viktimologie a její pozice v systému věd

Viktimologie je naukou o oběti (latinsky oběť – *victima*). Jedním z úkolů této disciplíny je získat odpověď na otázku, jakou roli má oběť při genezi trestného činu a co z lidí dělá oběti trestných činů.¹¹ Za tím účelem bývají prováděny výzkumy zaměřené na chování obětí během trestných činů a rovněž se zkoumají jejich vlastnosti.

Prvotní zájem vědeckým způsobem zkoumat oběti trestných činů jako zdroje poznání mechanismu zločinu byl v souladu s postupným vývojem a měnícími se prioritami viktimologie doplněn o další oblasti, a to studium následků, které trestné činy zanechávají na obětech a také zkoumání možných forem pomoci, které pomáhají lidem tyto následky co nejvíce eliminovat.¹²

Viktimologie již od počátku neměla v úmyslu zůstat vědou, která analyzuje vztahy mezi pachatelem a obětí a její následné strasti pouze v rovině teoretické. Naopak aspirovala na praktickou aplikaci svých poznatků, která měla zajistit obětem opravdovou pomoc. Do té spadá co neššířeji pojatá ochrana obětí, účinná pomoc a v neposlední řadě podpora formou legislativních opatření.¹³ V poslední době se na podkladě viktimologických poznatků daří

9 NETÍK, K.; HÁJEK, S.; NETÍKOVÁ, D. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C. H. Beck, 1997, s. 86–87.

10 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 11

11 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 13.

12 MAREŠOVÁ, A.; MARTINKOVÁ, M. *O významu poznávání obětí trestné činnosti*. [online]. Praha: IKSP, 2009 [cit. 2016-09-10], s. 1. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/o-vyznamu-poznavani-obeti-trestne-cinnosti.aspx>.

13 GRIVNA, T.; SCHEINOST, M.; ZOUBKOVÁ, I. *Kriminologie*. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 113–114.

kompenzovat obětem jejich značně znevýhodněné postavení oproti pachatelům a jejich útrapám je věnována velká pozornost. Sochůrek nahlíží na ochranu obětí a její úroveň jako na indikátor vyspělosti dané společnosti. Domnívá se, že se stejnou intenzitou a oddaností, s jakou se příslušné orgány snaží o dopadení pachatele, by se mělo přistupovat rovněž k práci s oběťmi.¹⁴ Tímto trendem se ubírá i současná viktimologie. Její humanistický aspekt se v současnosti odráží jak v mnohých zákonných ustanoveních přiznávajících obětem další práva procesní i mimoprocenční, tak i ve vzniku specializovaných center či institucí poskytujících odbornou pomoc.

Výše uvedené koresponduje s definicí Válkové, která považuje viktimologii za vědní obor, který se zabývá „*obětí a jejich biosociálními a psychologickými charakteristikami, procesy viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, rolí oběti v průběhu soudního vyšetřování a projednávání trestného činu, pomocí oběti, včetně jejího odškodnění a rehabilitace, a v neposlední řadě i prevencí viktimizace, tj. způsoby, jak ochránit potenciální oběti před kriminalitou*“.¹⁵ Z tohoto vymezení vyplývá, že se viktimologie jako vědecká disciplína dotýká různorodých oblastí a propojuje v sobě aspekty právní, psychologické, sociologické, kriminologické a další. Jedině tento přístup zaručí, že bude při studiu obětí přihlédnuto ke všem aspektům viktimizace, které ve svém souhrnu mohou snížit míru viktimizace a jejích dopadů na oběti¹⁶.

V odborných kruzích nepanuje úplná shoda o tom, jaké místo zaujímá viktimologie v systému věd. Je nepochybné, že se viktimologie vyvinula z kriminologie. Vymezení kriminologie jako vědy „*o kriminalitě, jejích pachatelích a obětech a o její kontrole*“¹⁷ naznačuje určitý zájem o oběti, kriminologie se však vždy zabývala především analýzou trestných činů a chováním pachatele. Na trestný čin z pohledu oběti nahlíží až viktimologie.

Obětí se v obecném slova smyslu ale člověk může stát, aniž by na něm byl trestný čin spáchán. Z tohoto důvodu, vedle užšího pojetí viktimologie, existuje rovněž vymezení širší. To se nevyčerpává pouze studiem obětí zločinů, ale obrací pozornost také na oběti, jež utrpí újmu na zdraví, újmu společenskou, finanční nebo materiální, a to vlivem vnějších okolností nebo v jejich důsledku. Nejčastěji se jedná o oběti dopravních nehod, pracovních úrazů, přírodních katastrof, průmyslových havárií a dalších neštěstí.¹⁸

---

14 SOCHŮREK, J.; SLUKOVÁ, K., 2013, cit. 8, s. 9.

15 VÁLKOVÁ, H.; KUČTA, J., 2012, cit. 7, s. 171.

16 *Tilburg University* [online]. Tilburg University: ©2017 [cit. 2017-12-7].

Dostupné z: <http://www.tilburguniversity.edu/research/institutes-and-research-groups/intervict/about/>.

17 NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J., 2008, cit. 5, s. 15.

18 SOCHŮREK, J.; SLUKOVÁ, K., 2013, cit. 8, s. 16.

Diskuse odborné veřejnosti o tom, zda viktimologie je nebo není součástí kriminologie, mají původ mimo jiné i v těchto jejích dvou podobách. Postupně převládá v odborných kruzích názor, jenž chápe viktimologii jako jednu z dílčích oblastí kriminologického zájmu. Naproti tomu širší pojetí viktimologie bývá považováno za samostatnou interdisciplinární vědu. Rozdíly mezi oběťmi přírodních katastrof a oběťmi zločinu jsou na první pohled významné.¹⁹ V textu této práce je chápáno jako výchozí pojetí to, ve kterém je viktimologie součástí kriminologie. Objektem zájmu jsou zde oběti trestných činů. To však nebrání aplikaci viktimologických poznatků i na oběti v širším slova smyslu, pokud jde o možnosti, jak obětem účinně pomoci zvládnout krizové situace. V tomto ohledu je nepodstatné, zda jde o trestný čin či nikoli, neboť lidská psychika reaguje na intenzivní negativní zážitky podobně.²⁰

---

19 VÁLKOVÁ, H.; KUČTA, J., 2012, cit. 7, s. 171.

20 GRÍVNA, T.; SCHEINOST, M.; ZOUBKOVÁ, I., 2014, cit. 13, s. 113.

2. Oběť

Pojem oběť není sám o sobě příliš určitý a každý si pod ním dovede představit několik odlišných situací, v nichž by se jejich protagonisté tímto pojmem právem mohli označovat. Může se jednat o oběť přírodního neštěstí, dopravní nehody, ale i společnosti nebo neetického chování. Často bude o tom, zda je někdo obětí, rozhodovat subjektivní vnímání situace.

Z viktimologického pohledu je obětí osoba dotčená trestným činem (dále jen "TČ"). Její postavení je dané objektivně tím, že ji „*trestný čin poškodí nebo ohrozí na životě, majetku, zdraví, cti, svobodě nebo jiných právech*“.²¹ Vedle těchto obětí, označovaných za **oběti přímé**, existují dále tzv. oběti sekundární a terciární. Sekundárními oběťmi jsou osoby dotčené TČ nepřímo tím způsobem, že se jich dotýká osud primárních obětí (obvykle jimi jsou blízcí příbuzní). Za kategorii terciární oběti se zpravidla považuje celá komunita lidí, jež je zasažena útokem na jednoho jejího člena.²² Na osoby dotčené TČ zprostředkovaně lze nepochybně uplatňovat, jak vyplývá i z výše uvedeného, viktimologické poznatky o způsobené újmě a o možných způsobech pomoci včetně odškodnění, a i proto s těmito oběťmi zákony zpravidla počítají.

Na druhou stranu se u takových obětí nedají najít specifické znaky přímých obětí, kterými se tyto oběti odlišují od ostatní populace. Při zkoumání znaků, které mohou stát za tím, že se oběť stala obětí (tedy znaků, které umožnily genezi TČ), se musí vycházet jen z těch znaků, které se týkají obětí přímých.²³ Na problematiku obětí z tohoto úhlu pohledu bude zaměřena tato kapitola.

2.1 Typologie obětí

Každá oběť a každý trestný čin s sebou nesou velké množství proměnných. První viktimologové se pokusili i přes tyto velké rozdíly najít takové společné znaky, které by dovolovaly vyslovit určité zobecnění a roztřídění obětí do kategorií. Zpočátku byly typologie vytvářené na základě míry spoluzavinění obětí. Dle tohoto kritéria vznikla např. typologie B. Mendelsohna, považovaného vedle H. von Hentiga za jednoho ze zakladatelů viktimologie, nebo B. Holysta, která je uvedena níže a která rozlišuje oběti na:

---

21 GRIVNA, T.; SCHEINOST, M.; ZOUBKOVÁ, 2014, cit. 13, s. 112.

22 GILLERNOVÁ, I.; BOUKALOVÁ, H. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 136.

23 GRIVNA, T.; SCHEINOST, M.; ZOUBKOVÁ, I., 2014, cit. 13, s. 114.

1. oběti, které **zavinily** svou viktimizaci
  - individuálně (např. oběť – provokatér),
  - příslušností k rizikové, negativně hodnocené skupině (např. prostitutka),
2. oběti, které **nezavinily** svou viktimizaci
  - individuálně (např. občan vystoupivší na obranu přeřadené osoby, který je sám zraněn),
  - příslušností k rizikové, pozitivně hodnocené skupině (např. policista).²⁴

První typologie tak poukazovaly na zavinění a měřily míru odpovědnosti za vlastní viktimizaci. Mendelsohnova klasifikace byla dokonce označena za stupnici očerňování obětí²⁵. Jak uvádí Sochůrek, i přes svoji kontroverznost nebylo účelem, aby tato „vina“ oběti byla v souvislosti s naznačenými typologiemi chápána ve smyslu trestněprávním, neboť šlo jen o naznačení faktu, že oběť může mít podíl na vzniku viktimizace.²⁶ Jak ale bude naznačeno dále, pojem viny ve spojení s oběťmi má i v současné společnosti své místo.

Další typologie, patřící mezi nejznámější a nejvíce uznávané, je dílem E. A. Fattaha, viktimologa egyptského původu. Ten v ní rozlišuje následujících 5 kategorií:

1. **zúčastňující se oběť** – trestnému činu předchází interakce mezi pachatelem a obětí, motivace pachatele je tímto způsobem nezanedbatelně ovlivněna,
2. **nezúčastňující se oběť** – oběť a pachatel se vzájemně neznají a před činem nedochází k interakci,
3. **provokující oběť** – oběť napomáhá vzniku deliktu špatným vyhodnocením situace nebo jejím podceněním a vystaví se viktimogenní situaci,
4. **latentní oběť** – okolí o násilí, které se na ní páchá, neví; často u obtížně kontrolovaných jevů jako je násilí páchané v rodině nebo u trestných činů, jejichž zveřejnění naráží na emocionální bariéry a předsudky lidí,
5. **nepravé oběti** – pachatel tyto zaměnil za svůj skutečný cíl, jedná se o oběti v nesprávný čas na nesprávném místě.²⁷

Ve Fattahem vytvořené typologii ustupuje pro oběti těžko akceptovatelné třídění dle viny dělení podle vzájemné interakce oběti a pachatele. Při zkoumání fenomenologie

²⁴ VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 27–29.

²⁵ ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 14.

²⁶ SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů viktimologie*. Liberec: Technická univerzita, 2003, s. 38.

²⁷ Tamtéž, s. 43–44.

viktimizace se dospělo k závěru, že se ve většině případů násilných trestných činů pachatel s obětí zná²⁸. Právě znalost poměrů oběti nezanedbatelně ovlivňuje motivaci pachatele k činu. Fattah tak neklade důraz jen na vlastnosti, temperament a další charakteristiky obětí, ale přisuzuje důležitost vztahu mezi obětí a pachatelem a také faktoru náhody. Existence předchozího vztahu je navíc relevantní pro odhalování a vyšetřování trestných činů, neboť kvalita takového vztahu může fungovat jako vodítko pro vytyčení vyšetřovacích verzí nebo pro určení věrohodnosti svědecké výpovědi a ochoty oběti ke spolupráci s vyšetřujícími orgány²⁹.

Fattah navíc identifikuje skupinu osob, jež se považují za oběti, ale z různých důvodů nechtějí nebo nemohou čin oznámit, a tak jejich viktimizace zůstává oficiálním orgánům utajena. O problematice tzv. latentních obětí bude pojednáno v dalších pasážích této práce, zejména v souvislosti s popisem práce orgánů činných v trestním řízení. Zatímco pro dobu minulou bylo charakteristické spíše podceňování latentní kriminality ze strany orgánů činných v trestním řízení, dnes tento přístup střídá z jejich strany snaha o předcházení tomuto problému.³⁰

Jedním z nejpoužívanějších dělení je dále třídění obětí **podle zažitého trestného činu**. To vychází z kriminologické kategorizace deliktů, která analogicky dovoluje podle stejného kritéria třídít i oběti. Lze tak rozlišovat např. oběti přímého fyzického násilí, oběti sexuálního násilí, oběti domácího násilí, oběti s majetkovou újmou způsobenou vloupáním do soukromí, oběti podvodů apod.³¹

Za další klasifikační hlediska mohou být považovány např. věk, pohlaví, etnická příslušnost apod. Je tedy patrné, že různé kategorizace znamenají v podstatě různé pohledy na oběť. Nalézt však jedinou, která by jednoznačným a systematickým způsobem rozčlenila oběti nebo nastínila obraz univerzální typické oběti, není možné³². Navíc může být sporné, jak moc jsou prvotní typologie založené na rozsahu viny oběti použitelné a jaký mají přínos pro praxi. Podle Válkové mohou posloužit minimálně jako nástroj pro přijímání vhodných opatření v oblasti tzv. terciární prevence v případech, kdy přičinění oběti o TČ odůvodňuje individualizaci ukládaného trestu.³³ Mnozí ale nahlíží na podobné klasifikace spíše skepticky a považují je za zjednodušené. Marešová se domnívá, že jsou „*podnětem k dalšímu*

---

28 GRÍVNA, T.; SCHEINOST, M.; ZOUBKOVÁ, I., 2014, cit. 13, s. 118.

29 Tamtéž, s. 118–119.

30 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 20–21.

31 Tamtéž, s. 30.

32 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 16.

33 VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J., 2012, cit. 7, s. 175.

rozpracování, k diskusím o úloze oběti při vzniku a průběhu deliktu, než aby byly podle nich oběti skutečně tříděny a statisticky podchyceny“³⁴.

2.2 Viktimnost

V rámci úvah o tom, proč se právě konkrétní jedinec stal obětí TČ, pracují odborníci s pojmem viktimnost. Rozumí se jím „*disponovanost jedince nebo skupiny stát se obětí trestného činu*“³⁵. Někdy se lze také setkat s termíny potenciální oběť nebo viktimogenní potenciál.

Zkušenosti ukazují, že pravděpodobnost stát se obětí není v populaci rozložena rovnoměrně – např. taxikáři a policisté jsou napadáni více, než traktoristé a soudci. Viktimnost působící na straně oběti jako možný důvod viktimizace je předmětem řady výzkumů. Oddělit vlastnosti, které ovlivňují viktimnost, od dalších charakteristik osoby, které však vliv nemají, je velmi obtížné. Nicméně studie přinášejí cenné poznatky o souvislosti mezi viktimností a následujícími faktory:

- **profese oběti** – za zvýšeně viktimní ve vztahu k úmyslným trestným činům proti životu se považují např. policisté, strážníci, hlídači,
- **věk oběti** – celkově více rizikový způsob života mladých lidí má za následek, že se stávají obětmi trestných činů častěji než lidé staršího věku,
- **psychické vlastnosti** – zejména zvýšená agresivita, ať brachiální nebo slovní, ohrožuje jiné osoby tak, že nositel těchto vlastností je sám viktimizován; mezi rizikové vlastnosti patří i lehkomyšlnost, důvěřivost a dobrodružnost,
- **sociální charakteristiky** – příslušnost k minoritám s sebou nese vyšší míru viktimnosti; zvýšené riziko viktimizace se týká cizinců, přistěhovalců, náboženských či rasových menšin.³⁶

Svůj význam pro riziko viktimizace mají podle Velikovské i kontextuální charakteristiky. Přestěhování se na jiné místo, rušnost místa bydliště, chození v pozdních nočních hodinách i množství cenností, které s sebou člověk nese, hraje roli v tom, do jaké míry je člověk aktuálně viktimní, tedy zranitelný.³⁷ Viktimnost není jen otázka relativně stálých, rizikových faktorů (životní styl, psychické dispozice), ale je proměnlivou charakteristikou vyznačující se svým vlastním vývojem a jednorázovými etapami. Krátké

---

34 MAREŠOVÁ, A.; MARTINKOVÁ, M., 2009, cit. 12, s. 4.

35 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 67.

36 GRIVNA, T.; SCHEINOST, M.; ZOUBKOVÁ, I., 2014, cit. 13, s. 115.

37 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 68.

životní epizody jako náhlá zamilovanost, rozchod s partnerem nebo ztráta zaměstnání může změnit viktimnost člověka a učinit ho snadnějším cílem pro pachatele.³⁸

K lepšímu pochopení viktimnosti pomohla i ojedinělá studie S. Harborta zabývající se sériovými vrahy v Německu v letech 1945–2007, jejímž cílem bylo zmapovat proces výběru budoucích obětí a odhalit jeho klíč. Harbort dospěl k závěru, že za oběť si pachatelé vybírají osoby, které vyzařují signály slabosti, a o kterých se tak domnívají, že budou snadnou kořistí. Jeho studie vyzdvihuje důležitost dynamických faktorů, tvořících se až při interakci s pachatelem. Intuitivní rozhodnutí pachatele přejít do akce může vyvolat pohled na snadno dostupnou oběť, která se pro něj v danou chvíli jeví jako zranitelná. Předpoklad, že riziko viktimizace zvyšuje atraktivní a nápadný zevnějšek, vyvrací zjištění, že si pachatel raději vybere slabší osobu, již přemůže.³⁹

Je-li viktimnost oběti měřena spíše statickými ukazateli (věk oběti, psychické vlastnosti apod.), Harbort na druhé straně při identifikaci rizik viktimizace naopak vyzdvihuje posouzení pachatele, zda oběť zvládne kontrolovat či nikoli. Předkládá tedy odlišný pohled – dynamický, založený na subjektivním posouzení pachatele o dostupnosti oběti neboli její **zranitelnosti**. Tyto dynamické faktory ale ve smyslu interakce oběti s pachatelem souvisí se statickými faktory, tedy s vlastnostmi či pevnými znaky oběti. Těmi jsou např. behaviorální projevy – osoba nacházející se v krizi často dává své trápení najevo a nevědomě tak svou viditelnou sklíčeností a možnou absencí chuti do života přitahuje pachatele.⁴⁰

Obětí se může stát opravdu každý. Za určitých okolností se do pozice oběti může dostat i jedinec s obecně nulovým potenciálem pro vlastní viktimizaci, pokud vznikne nepředvídatelná situace, v jejímž důsledku se jedinec stane zranitelný. Značnou proměnlivost konstruktů zranitelnosti popisuje Čírtková tak, že zranitelnost „*představuje vývojovou, deliktově specifickou a interaktivní charakteristiku*“.⁴¹

I proto je nesmírně obtížné zranitelnost striktně vymezit⁴², neboť setkání s motivovaným pachatelem leží často mimo sféru vlivu oběti. Navíc se nedá očekávat, že k tomu v nejbližší době dojde. Důležitější než tvorba závazné definice se zdá být koncentrace viktimologie na seznam rizikových faktorů, jejichž nositelé mají prokazatelně vyšší

---

38 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 2, s. 25–26.

39 Tamtéž, s. 15–16.

40 Tamtéž, s. 15–16.

41 Tamtéž, s. 26.

42 Vysvětlit viktimizaci se zatím uspokojivě nepovedlo ani různým teoriím viktimizace. K neznámějším patří teorie životního stylu a teorie kontroly. První z nich spojuje rizika viktimizace s životním stylem jedince, přičemž tato rizika jsou určována mírou, do jaké vytváří běžný způsob života pro motivovaného pachatele příležitost uskutečnit TČ. Naproti tomu teorie kontroly poukazuje na zvýšené riziko viktimizace u osob s přebujelou nebo naopak slabou potřebou kontrolovat ostatní. Je tak postavena na rozlišování dvou typů jedinců dle konkrétní vlastnosti utvářející jejich charakter.

pravděpodobnost, že budou viktimizováni. Čím více se u konkrétní osoby kumulují výše uvedené faktory, tím více se stává zranitelnou (její viktimnost stoupá). Výčet rizikových faktorů nám tedy umožňuje odhalit jedince či skupiny potenciálně ohrožené kriminálním jednáním. Tímto způsobem má viktimologie potenciál přispět ke správně zacílené, a tedy i efektivní, prevenci.⁴³

2.3 Reviktimizace

Velké úsilí odborníků v současnosti směřuje k probádání jevu reviktimizace. Bez ohledu na rozdílné definice lze za reviktimizaci pokládat stav, kdy je oběť v relativně krátkém časovém horizontu opakovaně terčem TČ⁴⁴.

Intenzivní diskuse o tom, co způsobuje opakovanou viktimizaci, odstartovaly první studie orientované právě na zjištění míry reviktimizace mezi oběťmi. Tyto výzkumy dokládaly značně vysoký podíl „recidivujících“ obětí.⁴⁵ Oproti předpokladům se zdálo, že ani fakt projít si událostí, jakou je viktimizace, jedince nevybaví do budoucna patřičnými zkušenostmi a sensibilitou k varovným signálům, které by úspěšně bránily jeho další viktimizaci. Zkušenost obyvatel s reviktimizací se snažil odhalit výzkum M. Martinkové probíhající v letech 2002–2006. Výsledky studie odhalily, že se ze vzorku 3082 dotázaných osob stalo obětí dvou a více sledovaných deliktů 1154 osob (37,4 %), tedy více než třetina. Zvláštní pozornost pak zasluhuje reviktimizace (více než jednou) obětí sexuálně motivovaných trestných činů, kterou zažilo až 56,3 % obětí.⁴⁶

Dle některých je vysvětlením daného jevu shoda velmi nepříznivých, náhodných okolností (teorie chaosu). Jiná skupina, k tomuto názoru skeptická, přichází s teorií predestinované oběti, podle níž se osoby stávají oběťmi vlivem specifických osobních dispozic, které jsou pro pachatele velmi zajímavé. Nepředpokládá se však, že by se jednalo o konkrétní biologickou vlastnost či povahový rys. Odborníci se shodují na tom, že hlavním předpokladem reviktimizace je fakt prvního střetu s TČ. Tato teorie nabízí zdůvodnění v koncepci **kariéry oběti**, která odkazuje k první viktimizaci startující sérii dalších, navazujících viktimizací. Obzvlášť u trestných činů, u kterých se pachatel dopouští

---

43 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 24–26.

44 Bývá uváděna alespoň dvojitá viktimizace během 5 let nebo alespoň trojnásobná viktimizace za posledních 12 měsíců.

45 Např. mezinárodní výzkum obětí ICVS z roku 2000 prokázal, že 46 % sexuálních trestných činů a 41 % násilných trestných činů jsou opakované viktimizace.

46 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 83–85.

i kompulzivního násilí typicky se záměrem podrobit si osobu a změnit její psychiku (např. domácí násilí), se u obětí objevuje naučená bezmoc, která je základem konceptu kariéry oběti.⁴⁷

Naučená bezmoc je duševní stav změněný oproti normálu vlivem TČ, který způsobuje pocit vlastní slabosti, kriticky ohrožuje víru ve vlastní schopnosti a maže pocit životní síly. Důsledkem jsou pasivní a submisivní vzorce chování, jejichž dobře viditelným důsledkem v rovině chování jsou signály slabosti, pasivity, nesamostatnosti, nedůvěřivosti. Oběť, která tímto způsobem odkrývá svoji zranitelnost, se stává snadno terčem racionálně smýšlejícího pachatele, který bude soudit, že neúspěch takřka nehrozí. Zranitelnost, kterou zvýší jakékoli trauma člověka alespoň na nějaký čas, hraje hlavní roli při opakované viktimizaci. Velké riziko reviktimizace vzniká také u deliktů sexuální povahy, šikany nebo týrání. Nastoupení na dráhu oběti je považováno za nejzávažnější možný důsledek inicializujícího TČ.⁴⁸

---

47 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 85–87.

48 Tamtéž, s. 85–87.

3. Viktimizace

Slovotvorný význam termínu viktimizace odkazuje na určité vývojové změny, které v souvislosti s oběťmi probíhají. Pohled Zapletala na viktimizaci je spíše kriminologický, neboť je pro něj „*procesem přeměny potenciální oběti v oběť skutečnou*“⁴⁹. Vyjadřuje tím složitost celého kriminogenního děje a zároveň jeho dynamiku, kterou utváří velké množství vzájemně provázaných faktorů. Z tohoto pohledu bylo o viktimizaci pojednáno v předchozí kapitole, neboť jednou z nedílných součástí studia viktimizace je potřeba získat odpověď na otázku, proč se právě jedna konkrétní osoba stala obětí konkrétního trestného činu a konkrétního pachatele.

Čírtková klade svojí definicí větší důraz na psychologickou stránku věci a s tím spojenou změnu statusu člověka. Viktimizací se podle ní rozumí „*proces poškozování a způsobování újmy, čímž se fakticky z jedince stává oběť určitého trestného činu*“.⁵⁰ Významnou součástí viktimizace je tedy újma obětí, jejíž přiblížení bude tvořit převážnou náplň této kapitoly. Ačkoliv je TČ poškozeno závažně jen asi 20 % obětí, bude těmto obětem věnována převážná pozornost (zejména obětem sexuálních a jiných násilných trestných činů). Právě tyto oběti jsou totiž vystaveny větším stresům, a to nejenom v trestním řízení, ale i v osobním životě.

V souvislosti s újmou se odborníci soustředí na popis a klasifikaci vyskytujících se psychických jevů a vystižení jejich dynamiky v rámci chování a prožívání. Viktimizace začíná útokem pachatele, ale v rozporu s rozšířeným názorem není útok agresora zároveň jejím koncem. Na úvodní dějství automaticky navazují události, které znamenají další poškozování oběti (zejména zvýšený zájem lidí, konfrontace s různými reakcemi okolí, ale i vstup do trestního řízení v pozici poškozeného). Viktimizace tak přesahuje bezprostřední a přímé důsledky trestného činu a uvozuje další zraňující situace, které unikají pozornosti většině lidí.⁵¹ Rozlišují se dvě hlavní fáze viktimizace:

- **primární,**
- **sekundární.**

Primární viktimizace představuje poškození konkrétním deliktem, které jde na konto pachatele. Sekundární viktimizace neboli druhotné zraňování je nikoli nutná fáze následující

---

49 NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J., 2008, cit. 5, s. 154.

50 ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 214.

51 ČÍRTKOVÁ, L.; VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada, 2007, s. 12–13.

po TČ, ke které však v praxi velmi často dochází. Charakteristické pro tuto fázi je, že původcem již není pachatel. Sekundární viktimizace nastává při necitlivém a netaktním přístupu k obětem, a to jak ze strany neformálního okolí oběti, tak formálních institucí sociální kontroly a v neposlední řadě také médií. Sekundární rány jsou výlučně psychického rázu a v současnosti se má za to, že „*mohou zraňovat krutějším způsobem než rány primární*“.⁵²

Někdy se u viktimizace uvádí ještě fáze třetí – terciární. Ta neodkazuje na původce újmy, ale na problematiku psychického zpracování prožité kritické události. Terciární viktimizace označuje stav, kdy se jedinec není schopen ani po delší době vyrovnat s traumatickou zkušeností a dochází k zásadním změnám psychického prožívání jedince (osoby nedokážou navázat na původní pracovní kariéru, mění výrazně životní styl, apod.)⁵³.

3.1 Měření kriminality

Míra zasažení obyvatelstva primární viktimizací se z hlediska její kvantity udává **indexem viktimizace**. Tento ukazatel poskytuje informaci o podílu počtu obětí připadajících ve sledovaném časovém období na určitý počet obyvatel (např. na 100, 1 000 nebo 100 000) žijících na jasně vymezeném území (např. Česká republika, New York). Jedná se o relativní údaj poskytující mnohem vyšší výpovědní hodnotu než údaj o absolutní četnosti, neboť umožňuje porovnání indexů měřených na různých územích, ale i sledování vývoje v čase na jednom místě. Indexy se zpravidla sledují v ročních či pětiletých intervalech, a to jak nediferencovaně, tak ve vztahu k určitým druhům trestných činů.⁵⁴

3.1.1 Oficiální statistiky vs. viktimologický výzkum

Jednou z možností, jak sledovat kvantitativní údaje o obětech, je nahlédnout do oficiálních kriminálních statistik. Z těch jsou pouze ty sbírané policií relativně bohatým zdrojem údajů o obětech. Přesto je třeba na tyto statistiky hledět se znalostí specifik způsobu sběru.⁵⁵ I proto se v konečném důsledku objevují velké diskrepance mezi počty statisticky vykazovaných trestných činů a počty statisticky vykazovaných obětí. I přes své nedostatky lze

---

52 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 61.

53 ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 102.

54 VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J., 2012, cit. 7, s. 174.

55 Ta jsou dána především tím, že jednotlivé oběti zasažené kriminalitou jsou evidovány pouze alternativně jako objekty napadení (osoby) vedle objektů obecné a hospodářské kriminality nebo objektů soukromých. K nezaevidování obětí jako objektů napadení (osob) často dochází např. u majetkové kriminality.

policejní statistiku považovat za významný zdroj ověřitelných informací o obětech, zejména s ohledem na to, že ji policie vytváří dlouhodobě a na území celé republiky stále stejným způsobem.⁵⁶

Odlišný způsob sběru údajů o obětech trestných činů představují viktimologické výzkumy. K jejich expanzi v polovině 60. let 20. století vedla snaha zpřesnit a doplnit údaje, které poskytovala policejní statistika.⁵⁷ Ta vedle svých zmíněných omezení navíc pochopitelně neregistruje latentní kriminalitu. Viktimologické výzkumy jsou jediným nástrojem schopným odhalit ve společnosti míru a strukturu latentních trestných činů a rozkrývat důvody, které jsou za ní ukryté. Přináší tak informace o skutečných trendech kriminality a trendech oznamování. Dále umožňují shromáždit údaje o poškozených osobách, jejich zkušenostech a úhlu pohledu, a to v různých fázích deliktu. Analýzy takových dat slouží k identifikování charakteristik obětí, ohrožených skupin obyvatelstva, rizikových oblastí a také k rozvíjení preventivních aktivit zaměřených na efektivní eliminaci kriminality.⁵⁸ Dle Marešové může být s pomocí viktimologických výzkumů vyhodnocována také účinnost stávajících preventivních opatření. Dále pak autorka vyzdvihuje přínos výzkumů prováděných na místní úrovni, a to při přípravě tzv. strategie kontroly zločinnosti, neboť výstupy výzkumů podávají neocenitelné informace o problémech kriminality, které obyvatele daného území nejvíce tíží. Z těchto informací čerpá při své práci policie.⁵⁹

Viktimologické výzkumy mají na druhé straně i své limity. K hlavním problémům užívaných metod, na nichž se shoduje odborná veřejnost, patří tyto:

- nepokrývají všechny věkové skupiny,
- omezují se na trestné činy specifikované dotazníkem,
- obvykle vylučují osoby, které nežijí v domácnosti, např. osoby umístěné v ústavních zařízeních,
- respondenti vypovídají o svých zkušenostech s jednáním, které je pro ně kriminální, což se nemusí krýt se zákonem vymezenými definicemi trestných činů.

Válková dále připomíná, že čistě kvantitativní viktimologické výzkumy popisující viktimizaci k ucelenému viktimologickému obrazu nestačí. Je třeba provádět kvalitativní

---

56 DIBLÍKOVÁ, S. a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2015*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 82–83.

57 GRIVNA, T.; SCHEINOST, M.; ZOUBKOVÁ, I., 2014, cit. 13, s. 129.

58 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 12–14.

59 MAREŠOVÁ, A.; MARTINKOVÁ, M., 2009, cit. 12, s. 15.

výzkumné studie speciálně zaměřené na určitý typ obětí, které rozšíří znalosti o faktických důsledcích (utrpených fyzických, psychických i finančních újmách) pro oběti trestné činnosti.⁶⁰

3.1.2 Význam viktomologických výzkumů

Realizace viktimologických výzkumů v zahraničí představuje oproti České republice mnohem širší a propracovanější oblast. Česká republika se zúčastnila mezinárodních výzkumů označovaných jako ICVS⁶¹ jen třikrát, a to v roce 1992 (ještě jako Československo), 1996 a 2000 (jen na území Prahy). I v případě výzkumů prováděných pouze v České republice na základě našich domácích potřeb se setkáváme spíše s nahodilými pokusy, které nedovolují vytvářet dlouhodobě využitelný systém poznatků. Aktivitu ve sběru dat vyvíjí zejména Institut pro kriminologii a sociální prevenci a také neziskové organizace. Jedná se nejen o šetření zabývající se mírou viktimizace obecně; výzkumy bývají zaměřeny i na jednotlivé trestné činy nebo na jevy s kriminalitou související (např. strach občanů z kriminality, spokojenost s prací policie a další). Výsledkem jsou zajímavé poznatky o stavu zkoumaných oblastí, ale jejich střípkovitost a nedůsledné opakování nedovoluje zatím pozorovat plynulý vývoj takových ukazatelů kriminality a odhalit společenské příčiny těchto změn.⁶² Je politováníhodným faktem, že i přes nesporné přínosy výzkumů se nedá vysledovat tendence k jejich provádění pravidelným a systematickým způsobem.

Velikovská připomíná, že k určitým opomenutím dochází i u výzkumů zaměřených na sekundární viktimizaci. Dle názoru autorky je potřeba si uvědomit, že výsledky výzkumů mohou žádoucím způsobem vést také ke změnám v legislativní oblasti (výzkumy již přispěly k uzákonění nebezpečného pronásledování – stalkingu jako TČ, k novele trestního řádu, normě o domácím násilí či naposledy k zákonu o obětech trestných činů).⁶³ Pro potřebu realizace výzkumů hovoří i fakt, že dle kvalifikovaných odhadů a již proběhlých viktimologických výzkumů je latentní kriminalita ve svém rozsahu minimálně stejná, jako kriminalita evidovaná orgány činnými v trestním řízení.⁶⁴ Bez jejich realizace obor viktimologie přichází o značné množství využitelných poznatků.

---

60 VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J., 2012, cit. 7, s. 188–189.

61 International Crime Victims Surveys.

62 JELÍNEK, J.; GRIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 180–183.

63 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 12–13.

64 MAREŠOVÁ, A. *Resortní statistiky – základní zdroj informací o kriminalitě v České republice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, s. 50.

3.2 Primární viktimizace

Primární viktimizace je spojena s primární újmou. Rozumí se jí poškození, kterými jsou oběti v důsledku trestného činu zasaženy. Rozlišuje se:

- **fyzická újma** – narušení fyzické integrity, počínaje lehčími zraněními a těžkými ublíženými na zdraví či usmrcením oběti konče,
- **finanční újma** – poškození, či ztráta na majetku, ale též ušlý zisk či náklady na uzdravení,
- **emocionální újma.**⁶⁵

Za nejproblematičtější zranění jsou považována ta emocionální (psychospirituální), protože jsou záležitostí subjektivního prožívání, a proto je ze své podstaty jejich hloubka obtížně měřitelná. Závažnost problému duševních ran tkví v individuálních zvláštnotech osob, které nedovolují ihned rozpoznat, jaký rozsah a intenzitu psychospirituální zranění mají. Závisí tak zejména na síle osobnosti konkrétního jedince, ale svoji měrou se podílejí na zpracování duševní újmy i kvalita dosavadního života oběti a její zázemí nebo víra v boha či jinou ukotvující entitu. Z časového hlediska není neobvyklé, pokud se újma neobjeví hned, ale začne se projevovat až později po spáchání TČ. Škála objevujících se příznaků je značně široká a sahá od plačtivosti, poruch spánku, soustředění i paměti až po závažnější psychické stavy jako deprese, úzkosti či fobie.⁶⁶ Charakter duševní situace vykresluje obecně stavy jako vnitřní diskomfort (nepohoda), tenze (napětí) a labilita (kolísání emocionálních stavů)⁶⁷.

Jednotlivé újmy neexistují odděleně, ale vzájemně se propojují a potencují. Větší stupeň fyzického násilí přináší zpravidla kromě těžších tělesných zranění i závažnější duševní útrapy. Výzkumy však naznačují, že se těžké psychické problémy mohou objevit i u osob zraněných pachatelem spíše lehce nebo dokonce vůbec.⁶⁸ Emocionalita obětí je komplikovaná a ne vždy tak hloubka jejího poranění odpovídá očekáváním logického úsudku v tom, jak souvisí s fyzickým zraněním nebo materiální újmou. Rozsah fyzické nebo finanční újmy tak

---

65 ČÍRTKOVÁ, L.; VITOUŠOVÁ, P., 2007, cit. 51, s. 14.

66 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 57.

67 ČÍRTKOVÁ, L.; VITOUŠOVÁ, P., 2007, cit. 51, s. 14.

68 Dokonce i v případě majetkových trestných činů v podobě vloupání do domu může oběť nepříjemně zasáhnout okolnost, že se pachatel svévolně pohyboval po místech, která oběť považovala do té doby za místa absolutního bezpečí. Nejvýraznější dopad na oběti mají trestné činy takového průběhu, v němž pachatel prohledává věci v zásuvkách a dalších intimních prostorách, odnáší si doklady a věci, jimž vlastník připisuje zvláštní emoční hodnotu.

není jednoduchým a přesným nástrojem k vytyčení psychospirituální újmy, která může být v daném případě i ve velkém nepoměru k objektivním škodám.⁶⁹

3.3 Dopad na oběť

Viktimizace je silně stresující událost, která často přichází bez varování. Znenadání je člověk konfrontován se situací, kterou nejspíš nezažil a na kterou tudíž není připraven. Pravděpodobnost, že ji člověk v průběhu života zažije, je poměrně vysoká.

Aby mohl člověk v takovém světě normálně fungovat bez vtíravých myšlenek na vlastní viktimizaci, spoléhá se na dvě životně důležité iluze. **Iluze dobrého světa** nám poskytuje falešný pocit života v bezpečném světě, kde se neodehrávají nepředvídatelné a nespravedlivé věci. **Iluze kontroly** podporuje pozitivní vnímání sebe samého, víru ve schopnosti ovlivňovat věci vlastní aktivitou a umožňuje nabýt každému dojem, že má věci pod kontrolou. Obě iluze fungují, aniž by si to člověk uvědomoval, jako mentální mapy, které udržují zdání bezpečného světa tolik potřebného pro duševní zdraví. Jejich ochrana končí v momentě, kdy člověka zasáhne trestný čin. Dochází k nečekanému a drsnému prolomení iluzí a otřesu všech dosavadních životních jistot. Oběť situaci vnímá jako krizi, která ohrožuje jádro osobnosti, a nerozumí, proč se to stalo zrovna jí.⁷⁰

Prožívání oběti se od té doby mění, mění se pohled na svět kolem i na sebe samého. Jde o součást emocionální újmy, v souvislosti s níž někteří odborníci hovoří o tzv. neviditelných ranách. Patří mezi ně:

- **pocit zneuctění** – oběti ho vyjadřují např. tím, že se jim svět protiví, že ztratily svou duševní rovnováhu nebo že zmizelo jejich přesvědčení, že jsou ve srovnání s ostatními v pořádku,
- **ztráta pocitu důvěry** – pocit důvěry bývá ochromen a svět a lidé v něm se začínají jevit jako nepředvídatelní, nesrozumitelní a schopní bezdůvodně škodit,
- **ztráta pocitu autonomie** – oběť v důsledku TČ přichází o pocit, že může rozhodovat o svém jednání; cítí se slabá, bezmocná a rozčarovaná.⁷¹

Dopad trestného činu na oběť je vždy individuální. Každé oběti se v případě utrpeného TČ mění život a jeho kvalita, a to přinejlepším na krátkou dobu. Trestný čin totiž „otřese

69 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 57–58.

70 ČÍRTKOVÁ, L.; VITOUŠOVÁ, P., 2007, cit. 51, s. 15.

71 Tamtéž, s. 15–16.

*základními životními předpoklady tvořícími jeho duševní zdraví a roztrhání jeho důležité životní mapy a scénáře, na kterých byla jeho existence založena*⁷². Náročnost a závažnost celé situace umocňuje z pohledu lidské psychiky fakt, že na rozdíl od přírodních katastrof poranění způsobilo úmyslné jednání jiné lidské bytosti. Vyrovnat se s takovou situací pak bývá těžší než u dopravních nehod a podobných neštěstí.⁷³

Běžně se člověk v životě opírá o relativně uspokojivé sociální vztahy, chová v sobě představu o své budoucnosti, je práce schopný a disponuje finanční jistotou či její předvídatelností. Také mu pomáhají zmíněné iluze dobrého světa a kontroly. Trestný čin působí výrazné nabourání těchto hodnot, a proto je Válkovou označován za **psychosociální krizi**. Situace oběti s sebou běžně přináší i sociální dopady, které celkové strádání zesilují. Nikoli bezprostředním, ale dalším navazujícím důsledkem TČ může být např. ztráta zaměstnání nebo změna osobnosti pocíťovaná jako jinakost oproti dřívějšku, vlivem které není osoba schopná např. udržet dosavadní partnerský vztah. Vedle investování energií do boje s traumatem se oběť zpravidla účastní (vyjma latentních obětí) i probíhajícího trestního řízení. Jeho průběh je ze své podstaty nepříjemný, neboť je oběť nucena znovu oživovat vzpomínky na to, co se stalo. Navíc se opět dostává do zátěžové situace, kdy nad děním nemá kontrolu a je trestním řízením „vláčena“ často jako pasivní nosič důkazů. V rámci projednávání případu se také otevírají možnosti vzniku sekundární viktimizace.⁷⁴

Poznatky viktimologie opřené o klinické studie zkoumající psychotraumatizaci jasně ukazují na individuálnost prožívání viktimizace každého z nás. Stejný zločin tak může generovat různé obrazy viktimizace – jednou se i pro laické okolí na první pohled projeví následky TČ, jindy zas bude duševní zasažení nepozorovatelné. V odborných kruzích se uvádí tři faktory, které mají na podobu dopadu TČ na oběť vliv. Jsou jimi previktimní osobnost, okolnosti trestného činu a vlivy v postviktimizační fázi. Tyto faktory ve svém souhrnu mají určující vliv na celkové uzdravení jedince. Právě kvalita těchto faktorů je dle studií rozhodující pro to, jestli se oběť z prožitého TČ dokáže vzpamatovat nebo nikoli. Všechny oběti totiž vykazují krátkodobé následky, ale jen některé vykazují následky dlouhodobé.⁷⁵

---

72 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 98.

73 Komise OSN pro prevenci kriminality a trestní soudnictví. *Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci deklaráce OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997 (český překlad J. Válková), s. 12.

74 VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J., 2012, cit. 7, s. 199.

75 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 71–74.

4. Sekundární viktimizace

Za sekundární viktimizaci neboli druhotné zraňování se považují „*negativní společenské reakce v souvislosti s primární viktimizací, které jsou zažívány jako další porušování legitimních práv nebo nároků oběti*“⁷⁶. Negativními společenskými reakcemi, způsobujícími druhotné zranění, budou často takové projevy osob, ve kterých je ukryto jakékoli pochybování o věrohodnosti oběti, její výpovědi nebo vině pachatele⁷⁷. Stejně konsekvence mají i postupy, které jiným způsobem nerespektují situaci oběti danou tím, co byla nucena zažít. I když je spektrum **chybných a nevhodných reakcí** velmi široké, ve své podstatě mají všechny stejný základ. Tím je zbytečná frustrace potřeb obětí, jejichž nesplnění sekundární viktimizaci startuje. Patří mezi ně potřeba přiměřené důvěry, potřeba získat informace a potřeba bezpečí.⁷⁸

Typickými původci druhotného zraňování jsou blízcí a přátelé obětí, jakož i širší sociální okolí, dále média a subjekty trestního řízení, kterými jsou orgány činné v trestním řízení, znalci, svědci a další⁷⁹. Vyjmenované skupiny svými výroky a postoji významně ovlivňují psychický stav oběti v době po TČ.⁸⁰

4.1 Mýty o obětech

Sekundární viktimizaci potvrzují výzkumy, které zjišťují tendenci lidí obviňovat oběť a připisovat jí vinu za to, co se stalo. Naivní chování oběti může být v pochodech sekundární viktimizace velmi snadno přeznačkováno na riskantní chování, podobně třeba důvěřivost může být interpretována jako spolupráce s pachatelem. Smyslem těchto sdělení je distancovat se od oběti a konstatovat, že si viktimizaci zasloužila.⁸¹

V pozadí těchto pochodů stojí chyby sociálního vnímání (vycházení ze stereotypů, předsudků, kognitivních zkratk), které způsobují naše chybné postihování sociální reality. Výsledné přesvědčení, jež si člověk pod tímto vlivem utváří, je zpravidla zjednodušující či zcela mylné, čímž obětem velmi komplikuje už tak složité postavení ve společnosti.⁸²

---

76 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 72.

77 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 61.

78 ČÍRTKOVÁ, L.; VITOUŠOVÁ, P., 2007, cit. 51, s. 18–19.

79 Čírtková uvádí i sekundární viktimizaci způsobovanou lékaři. Výzkum ze SRN (2008) ukázal tendenci lékařů bagatelizovat újmu obětí a jejich malý zřetel k psychickým následkům viktimizace.

80 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 61.

81 Tamtéž, s. 63–64.

82 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 33.

4.1.1 Koncept tzv. ideální oběti

Hodnocení obětí významně ovlivňuje mýtus o ideální oběti. Ten alespoň z části funguje u každé osoby a ztělesňuje u nich představy o tom, jak by měla ideální oběť vypadat. S touto představou ideální oběti začne každý bezděčně srovnávat objevivší se oběti a dílčí informace o ní i o deliktu. Takový předobraz ideální oběti splňuje kombinaci fyzických, osobnostních a mravních parametrů, které jsou nezbytné k navození obecných sympatií. Dignan ve své práci uvádí model N. Christieho, podle kterého je v konkrétním případě ztělesněním ideální oběti osoba, která je slabá, odevzdaná, ctnostná a bez poskvrny (prototypem tak mohou být ženy, děti a senioři). Ideální oběť nenese ani nejmenší podíl na vzniku zločinu, protože se nevystavovala riskantním situacím. V ideálním případě byla přepadena cizím pachatelem v momentě, kdy se věnovala morálně vysoce akceptovatelné činnosti. Ve schématu ideální oběti stojí proti oběti pachatel, který je ztělesněním špatnosti a zla.⁸³

Čím více se konkrétní oběť podobá konstruktu ideální oběti, tím lepší má společenský status. Taková oběť je pak společností přijímána a respektována. Pozornost médií se směrem k ní nese v pozitivním a empatickém duchu. Na druhé straně u obětí nejvíce vzdálených ideálním obětem dochází k tomu, že společností favorizovány nejsou, v horším případě mohou být očerňovány a striktně odmítány. Spektrum reakcí vytvářených pod vlivem mýtu o ideální oběti nevyhnutelně spouští kategorizaci obětí, která je označována jako **hierarchie viktimizace** – na jejím úplném dně pak jsou např. prostitutky, bezdomovci nebo osoby drogově závislé, které jsou přijímáni s patrnou ambivalencí. Mýtus ideální oběti se z psychologického pohledu projevuje jako mentální skript, který se promítá do postojů k obětem. Nahlížení na oběti skrze tento mýtus se dopouští laici (sociální okolí i média), ale také profesionálové. Čírtková upozorňuje na to, že ambivalentní oběti nemají horší výchozí pozici jen při jejich prezentaci v médiích, ale i při uplatňování svých práv. Zatímco oběť na první pohled podobná ideální oběti vzbuzuje soucit a její pozice i práva jsou respektovány, ambivalentní oběti musí mnohdy o svoji pozici bojovat. Ke zpochybňování viktimizace tak může dojít už při přijetí trestního oznámení anebo později v okamžiku, kdy se zjištěná fakta začnou rozcházet se stereotypními představami o chování obětí.⁸⁴

Mýtus o ideální oběti plní funkci obranného mechanismu. Umožňuje totiž předpokládat, že oběť nepodobající se konstruktu ideální oběti si za viktimizaci může svým vlastním přičiněním. Tento náhled je důležitý pro duševní zdraví člověka, který potřebuje

---

83 DIGNAN, J. *Understanding Victims and Restorative Justice*. Berkshire: Open University Press, 2005, s. 17.
84 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 27–28.

věřit, že ve světě lidé dostanou to, co si zaslouží.⁸⁵ Tyto sebezáchovné lži zahánějí strach z nepředvídatelnosti světa, avšak za cenu dalšího zhoršování situace obětí.

Dignan k tomu uvádí, že snažit se v rámci TČ najít vždy na jedné straně nevinnou oběť a na druhé zlého pachatele neodpovídá zkušenostem a je tedy špatným předpokladem. Realita bývá mnohem méně předvídatelná a nemůže být takto jednoznačně polarizována. Jako příklad uvádí zejména násilné viktimizace, jež jsou často spojeny s životním stylem, který zahrnuje návštěvy barů a konzumaci alkoholu – často pak dochází ke sporům mezi mladými muži, které končí viktimizací jednoho z nich.⁸⁶ Mýtus ideální oběti je tedy konstrukce, která se jen zřídkakdy kryje s realitou viktimizace, v reálném životě představuje spíše výjimku.

Podle Čírtkové dochází často v soudní síni k situaci, že oběť zklame očekávání přítomných tím, že není perfektní. Minulost oběti, její charakter ani vystupování není však tak důležité jako čin, který je předmětem souzení. Nemělo by se stávat, že by takové úvahy ovlivňovaly rozhodování o věci.⁸⁷

4.1.2 Mýty o znásilnění

Vedle obecného mýtu o ideální oběti způsobuje sekundární viktimizaci obětí řada dalších mýtů a falešných představ vázaných na konkrétní oběti. Mezi nejvíce zakořeněné mýty patří **stereotypní představy o obětech sexuálních útoků**. Nebezpečí jejich následování spočívá v dalším zraňování osob, které sice nemusí utrpět vážná tělesná zranění, o to více jsou však poznamenány psychicky. Mýty o znásilnění reprezentují zejména tyto falešné představy: žena má vždy na činu podíl, žena nemůže být proti své vůli znásilněna, pachatelem může být jen cizí muž a k tomu deviant, oběť se v průběhu znásilnění fanaticky brání od začátku do konce a má vždy výrazná poranění, oběť nezůstává za žádnou cenu s pachatelem po činu, oběť čin oznámí ihned.⁸⁸

Stejně rozšířený je i mýtus o slušné ženě, dle kterého slušná žena nemůže být znásilněna. Její viktimizace je pak mnohdy připisována jí samotné, překročí-li taková žena společností vnímané hranice chování, v rámci kterých by se každá žena měla pohybovat⁸⁹. Náhled na TČ touto optikou (prostřednictvím chování oběti) pak jistě odvrací pozornost od viny pachatele. Mýtus o vyzývavé oběti zase předpokládá, že nápadně oblečená a atraktivně působící žena přímo vybízí pachatele k útoku, protože v něm vzbuzuje touhu. Ačkoli jsou tyto

85 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 35.

86 DIGNAN, J., 2005, cit. 83, s. 20.

87 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 29–31.

88 Tamtéž, s. 66.

89 MELOY, M.L.; MILLER, S.L. *The Victimization of Women: Law, Policies, and Politics*. New York: Oxford University Press, 2011, s. 70.

představy opakovaně vyvraceny doloženými empirickými daty, laické představy jsou v této otázce překvapivě homogenní a pevně zakořeněné, a proto se často objevují i při práci profesionálů⁹⁰. I když se stávají případy, že se oběť chová riskantněji, než by musela, nelze takové chování porovnávat s motivy pachatele. K odpovědnosti je třeba brát jen pachatele, a to za jeho rozhodnutí zaútočit na oběť, která se mu v danou chvíli jevila jako dostupná, ovladatelná a tedy zranitelná.⁹¹

Ve společnosti tedy existuje velké množství nejrozličnějších mýtů, které fungují podobně. Neberou ohled na objektivní skutečnosti a vedou ke stejnému výsledku – přesunu viny z pachatele na oběť. Nedá se jim zcela zabránit, ale minimálně osoby vstupující s nimi do kontaktu (zejména vyšetřující policisté) nesmějí podléhat nabízejícím se asociacím a musí posuzovat věc racionálně. Současné psychologické teorie se přiklání k tomu, že záleží na rozhodnutí daného jedince, zda stereotypům podlehe, nebo zda věcně posoudí událost⁹².

4.2 Potřeby obětí

Úkolem orgánů činných v trestním řízení⁹³ (dále jen "OČTŘ") je objasnit jednání pachatele a jeho motivaci a vyslovit se pro jeho potrestání nebo nevinu. V průběhu trestního řízení se OČTŘ obrací na oběť z důvodu objasňování skutkového stavu. Provádění úkonů trestního řízení pro oběť znamená podrobit se výslechům i otázkám směřujícím do intimní oblasti, případně i setkání s pachatelem. Tyto postupy, znamenající pro oběť zátěž a stres, nelze považovat za sekundární viktimizaci, ale za retraumatizaci.⁹⁴

O sekundární viktimizace půjde až v případech, kdy se v rámci standardních procesů uplatňování práva objeví situace, které povedou k nadbytečnému zraňování oběti. Oběť se se sekundární viktimizací může setkat velmi záhy po TČ, kdy je extrémně zranitelná. Záleží na přístupu jednotlivých osob k ní, zda bude kontakt vnímat jako krajně nepříjemný, zraňující a rozvíjející její zoufalství nebo spíše uklidňující a plný pochopení. Vhodné jednání policistů zahrnuje především citlivý a taktní přístup, srozumitelné vysvětlení průběhu vyšetřování a vhodné vedení výslechu. V jeho průběhu bude často nutné pokládat otázky intimního

---

90 Náchylnost policie nechat se při výkonu své práce ovládat mýty potvrzoval svého času i výzkum Scholze (1994), který zjistil korespondenci délky policejního výslechu s mýtem o skutečném znásilnění – ten v podstatě redukuje TČ znásilnění jen na násilné, zákeřné přepadení cizím mužem. Čím méně se případ podobal uvedenému předpokladi ohledně znásilnění, tím déle byla poškozená vyslýchána.

91 ČIRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 66–67.

92 Tamtéž, s. 30–31.

93 Dle ustanovení § 12 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, se jimi rozumějí soud, státní zástupce a policejní orgán.

94 ČIRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 62–63.

charakteru, které může oběť vnímat jako zbytečné a ponižující, i když budou položeny nejvýše citlivou formou. Proto je třeba nutnost jejich položení vysvětlit. Před specifickými úkony trestního řízení, jakými jsou např. rekognice nebo rekonstrukce, je potřeba důkladně poučit oběti o tom, co je čeká, a zamezit tím případnému šoku z nepředpokládaného průběhu procedury, který oběť může vnímat jako zradu. Obecně je třeba saturovat potřebu přísunu informací, které obětem umožňují zpřehlednit situaci.⁹⁵ Za zvlášť závažnou chybu je třeba považovat vyjádření nedůvěry, které má mnohdy podobu obviňování oběti⁹⁶. Postupy a jednání, kterými OČTŘ, resp. jejich příslušníci, porušují tyto potřeby obětí, vedou u obětí k pocitu nedůstojnosti a nespravedlnosti. Tyto rány pak mohou být oběťmi subjektivně vnímané jako závažnější než bezprostřední důsledek TČ.⁹⁷

I když účel trestního řízení předznamenává, že se největší pozornost vždy bude soustředit na pachatele, nemělo by bránit osobám, které přicházejí do styku s oběťmi, aby se k nim chovaly s respektem a uznáním. Policisté musí mít na mysli, jak velký význam mají pro oběť události, které se odehrávají při vyšetřování. Podle dokumentu vydaného komisí OSN pomáhá důstojná pozice v trestním řízení obětem začít znovu věřit v to, co jim bylo TČ sebráno – víra ve svět, kde se prosazuje a vítězí spravedlnost. Zotavování ulehčuje i pocit, že společenství obecně odsuzuje viktimizaci.⁹⁸ Výzkumy i praktické zkušenosti ukazují, jak velkou hodnotu má pro oběti spravedlivý proces. Oběti potřebují tzv. **procedurální spravedlnost**, která je pro ně důležitější než spravedlnost distributivní. Jsou-li totiž v procesu slyšeny, je-li jejich návrhům věnována pozornost a mají-li pocit, že je zajištěna jejich důstojnost, vnímají celý proces pozitivně a snáz se dokážou srozmět i s rozhodnutím, které neodpovídá jejich představám.⁹⁹

Kromě morálního hlediska, které zúčastněné osoby v ideálním případě povede k tomu, aby obětem jejich situaci nekomplikovaly, musí OČTŘ vážit i hledisko pragmatické, které se týká úspěšného dokazování viny pachatele. Bude-li oběť druhotně zraňována, její chuť spolupracovat s OČTŘ bude klesat a v konečném důsledku může způsobit zastavení trestního stíhání nebo jiné, pro pachatele výhodné, rozhodnutí.¹⁰⁰

---

95 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 74–76.

96 NETÍK, K.; HÁJEK, S.; NETÍKOVÁ, D., 1997, cit. 9, s. 85.

97 ČÍRTKOVÁ, L.; VITOUŠOVÁ, P., 2007, cit. 51, s. 20.

98 Komise OSN pro prevenci kriminality a trestní soudnictví. *Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci deklaráce OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci*, 1997, cit. 73, s. 40.

99 ČÍRTKOVÁ, L.; VITOUŠOVÁ, P., 2007, cit. 51, s. 16–17.

100 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 74.

4.3 Média a sekundární viktimizace

Média mají v demokratické společnosti nezastupitelnou úlohu. I když nemohou překračovat určité hranice, zejména z důvodu ochrany pověsti a práv jiných, přísluší jim sdělovat informace, zprostředkovávat různé názory a tím přispívat k otevřené diskusi. Obzvlášť významnou roli hrají média při informování o závažných otázkách obecného zájmu, kdy jejich nezávislé a autonomní informování přispívá k transparentnějšímu fungování státních orgánů a dalších společenských uskupení.¹⁰¹ Důležitou roli hrají veřejné sdělovací prostředky i při informování o kriminalitě.

Užitečnost takového informování spočívá pro adresáty v kontrole výkonu spravedlnosti, v utváření představ o úrovni kriminality, ale také v tom, že veřejnost může na kriminalitu reagovat a přijímat opatření k posílení své bezpečnosti.¹⁰² Na druhou stranu může informování o kriminalitě poškozovat velký okruh osob, případně širokou veřejnost. Už samotná fascinace násilím může být zavádějící, neboť může dělat dojem, že násilí je všudypřítomné, a může tak vyvolávat neodůvodněnou paniku, ze které těží velké firmy specializující se na bezpečnostní doplňky¹⁰³. Autorky Meloyová a Millerová se domnívají, že v dnešní době mají moderní média téměř nepřekonatelný vliv na to, jakým způsobem je společnost viktimizace chápána. Veřejné mínění je ovlivňováno nejen výběrem událostí, které jsou prezentovány, ale i způsobem líčení příběhů a jejich dokumentování snímky. Mnohdy média svým popisováním nespravedlivě obviňují oběti, což přispívá k šíření stereotypů ve společnosti (např. výše zmínění mýty o znásilnění).¹⁰⁴

Velké škody mohou v souvislosti s referováním o trestných činech způsobit média jednotlivým obětem. Některá média přistupují ke kauzám z hlediska vlastních zájmů. Obzvlášť v trestních věcech může být pro zvýšení sledovanosti lákavé odhlédnout od závažnosti tématu a na místo soustředění se na citlivé referování sklouznout k dramatickému líčení okolností deliktu¹⁰⁵. Ve vztahu k obětem by média měla zaujímat právě opačný postoj a měla by mít na vědomí to, že zveřejněné informace oběti citlivě vnímají. Informování o trestných činech je poměrně choulostivou záležitostí vyžadující odborné znalosti. Při práci s lidmi zasaženými neštěstím je vždy lepší, pokud se setkají s novináři, kteří jsou emočně

---

101 HERCZEG, J. *Média a trestní řízení*. Praha: Leges, 2013, s. 9–11.

102 VYMĚTAL, Š.; VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Novináři a oběti trestných činů*. Praha: MV ČR, 2008, s. 9.

103 MAREŠOVÁ, A.; MARTINKOVÁ, M., 2009, cit. 12, s. 8.

104 MELOY, M.L.; MILLER, S.L., 2011, cit. 89, s. 69–70.

105 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 78.

stabilní, vyzrálí a dovedou i při své práci zvolit empatický způsob vystupování. Ti mají lépe zvnitřněné etické kodexy, kterých je třeba se při takové práci držet.¹⁰⁶

Významný počin v této souvislosti ztělesňují konkrétní zásady a doporučení, které připravila *Komise OSN pro prevenci kriminality a trestního soudnictví* pro masmédia. Ty by pro ně měly fungovat jako návod v situacích, kdy pod tlakem a během velmi krátké doby musí učinit rozhodnutí o zveřejnění konkrétní informace.¹⁰⁷ Hlavní doporučení zde zmíněné komise OSN pro novináře doplněné o příklady, které ilustrují typické porušování zásad etické práce s oběťmi vedoucí k jejich sekundární viktimizaci, lze vyhledat v příručce *Novináři a oběti trestných činů*.¹⁰⁸

Z té vyplývá, že média svým zpravodajstvím poškozují oběti všemi myslitelnými způsoby, které jsou odborníky označované za příčiny sekundárního zraňování. Nerespektují soukromí obětí, poškozují jejich jméno, bagatelizují jejich újmu, obviňují je a v neposlední řadě je očerňují¹⁰⁹. Realizací svobody projevu jako základního politického práva se média přirozeně dotýkají práv ostatních osob. Nejčastěji dochází ke střetu s dalším základním lidským právem, kterým je právo na ochranu osobnosti a soukromí zakotvené v čl. 10 Listiny základních práv a svobod¹¹⁰. Kolize těchto dvou práv je typická pro trestní řízení, ve kterém je zájem na informacích požadovaných veřejností v protikladu k zájmu osoby obviněné na ochraně osobnosti a soukromí¹¹¹. Tomuto střetu zájmů jsou vystaveni i oběti a svědci, o kterých média musí referovat vlivem jejich sepětí s TČ.

K vyloučení dalšího prohlubování újmy a k lepší ochraně práv poškozeného směřovala novela trestního řádu¹¹², která upravuje poskytování informací o trestním řízení. Tato úprava zakazuje zveřejňovat jakékoli informace umožňující v přípravném řízení zjistit totožnost poškozeného¹¹³. Omezení ve vztahu ke sdělovacím prostředkům obsahuje i zákon o obětech, jenž stanovuje povinnost předcházet způsobení druhotné újmy. Mezi adresáty povinnosti jsou uvedeny i sdělovací prostředky, jejichž projevy tedy nesmí zasahovat oběti takovým způsobem, že jim způsobí sekundární újmu. Svoboda jejich projevu je tak dle čl. 17 odst. 4

---

106 VYMĚTAL, Š.; VITOUŠOVÁ, P., 2008, cit. 102, s. 46.

107 Tamtéž, s. 9.

108 Viz VYMĚTAL, Š.; VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Novináři a oběti trestných činů*. Praha: MV ČR, 2008.

109 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 63–66.

110 Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

111 HERCZEG, J., 2013, cit. 101, s. 48.

112 Zákon č. 52/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

113 Novela navíc zavedla institut chráněného poškozeného, kterým je osoba mladší 18 let, ale i zletilý poškozený, vůči němuž byl spáchán TČ kuplířství nebo šíření pornografie nebo některý z trestných činů proti životu a zdraví, svobodě a lidské důstojnosti nebo rodině a mládeži. Nikdo nesmí v těchto případech zveřejnit informaci umožňující zjištění totožnosti takového poškozeného, a to ve všech fázích trestního řízení.

Listiny základních práv a svobod zákonným způsobem omezena z důvodu ochrany práv a svobod druhých. Tímto důvodem je ve vztahu k obětem legitimní zájem na jejich ochraně před druhotnou újmou.

Vzhledem k individuálnosti prožívání každé oběti může být někdy těžké odhadnout, co může způsobit druhotnou újmu a co nikoli. Pro vznik případné občanskoprávní odpovědnosti porušitele za zásah do osobnostních práv oběti bude navíc patrně nepřekonatelným úskalím fakt, že dle Čírtkové „*sekundární viktimizace totiž sama o sobě neexistuje, navazuje na primární*“. Dle autorky pravděpodobně nelze tyto dvě fáze oddělovat a tedy ani zjistit, co je následkem primární viktimizace, a co až důsledkem sekundární viktimizace.¹¹⁴ Jako postih bude připadat v úvahu jen odpovědnost za správní delikt, kdy za porušení zákazu zveřejnění osobních údajů stanovené jiným právním předpisem (trestním řádem) bude hrozit od Úřadu pro ochranu osobních údajů pokuta až 5 milionů korun¹¹⁵. I tak se lze domnívat, že jde o důležitý posun v ochraně práv obětí, neboť je jasně deklarováno, že společnost o problému ví, a je odhodlána ho řešit.

4.4 Orgány činné v trestním řízení ve vztahu k sekundární viktimizaci

Za orgány činné v trestním řízení jsou vymezeny v § 12 trestního řádu¹¹⁶ soud, státní zástupce a policejní orgán. Policejním orgánem je v největším počtu případů Policie ČR (dále jen "policie"). Ta provází oběti podstatnou částí trestního řízení a její úloha při vyrovnávání obětí s trestnými činy je obrovská¹¹⁷. Policie při své činnosti kriminalitu vyšetřuje, ale zároveň se její příslušníci snaží trestné činnosti předcházet a zabraňovat jí. Usilují o to jednak při své terénní práci, ale například i aktivitami koordinovanými speciálním policejním odborem tisku a prevence, který organizuje preventivní aktivity ve vzdělávacích a pobytových zařízeních (např. školy, internáty, domovy důchodců) nebo na silnicích pro řidiče.¹¹⁸ Policie tak realizuje ucelenou primární prevenci, jejímž základem je odvracení problémů ještě před jejich vznikem. Děje se tak nejen předcházením bezprostředně hrozícím konfliktům a násilnostem, ale i souhrnem aktivit, jejichž smyslem je cílit na potenciální oběti a poučovat je o možných rizicích.

---

114 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 62.

115 § 44a a § 45a zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů.

116 Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

117 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 19.

118 Tamtéž, s. 119–120.

Úloha policie ve vztahu k obětem je i po spáchání TČ významná. Policisté doprovází oběť podstatnou část trestního řízení a jejich práce má nezanedbatelný vliv na proces zpracovávání traumatu obětí. V ideálním případě by nemělo v této fázi viktimizace docházet k prohlubování traumatizace obětí.¹¹⁹ Ke zkvalitnění sekundární prevence nepochybně přispělo vytvoření systému psychologické pomoci obětem trestné činnosti a dalších mimořádných událostí, na jehož základě byly vybudovány na jednotlivých krajských ředitelstvích policie týmy **krizové intervence** (od roku 2011). Jde částečně o výsledek rozšiřování uplatnění psychologických znalostí v policejní praxi, kdy sami policisté vyžadují znalosti a spolupráci psychologů jako odborníků na lidské chování a prožívání pro řešení komplikovaných situací. Zavedení těchto týmů a vyškolení jejich členů – policistů (tzv. krizoví intervenenti) pak reaguje i na viktimologické poznatky o „*existenci zvlášť citlivých postviktimizačních úseků, ve kterých se rozhoduje o psychických následcích, které si oběť odnese do dalšího života*“¹²⁰. Právě první kontakt s profesionály se řadí mezi klíčové události, které značným způsobem ovlivňují riziko negativních dopadů primární viktimizace na oběť. Jedná se zejména o první psychologickou pomoc poskytovanou na místě, kterou systémově není schopen vykonávat nikdo jiný než policie, která bývá nejrychleji v kontaktu s obětí. Na tuto práci poté navazují postupy neziskových organizací.¹²¹

K realizaci sekundární prevence však musí přistupovat i všichni další policisté participující na vyšetřování případu. Ideálního stavu, kdy oběti nebudou sekundárně zraňovány, lze dosáhnout jenom důrazem na náležité **vzdělávání a přípravu policistů** v oblasti viktimologie. Odborníci se shodují, že je nezbytné je vzdělávat v otázkách vztahujících se k viktimizaci a učit je nahlížet na trestný čin i očima oběti. Je to důležité např. pro případy, které vyvolávají údiv nad naivitou oběti a vedou ke zpochybňování její pozice. Stejně tak by policisté měli být obeznámeni s působením mýtu o ideální oběti a dalších stereotypů, které se u některých viktimizací vyskytují.¹²² Tímto způsobem lze eliminovat možnosti dalšího zraňování obětí, které jsou důsledkem individuálních selhání osob pracujících s oběťmi.

Mezi lety 2002 až 2006 se uskutečnil ojedinělý výzkum, který přinesl poznatky o kvalitě práce policie ve vztahu k obětem trestných činů a který taktéž vypovídal o míře latence a jejích důvodech. Přestože se Institutu pro kriminologii a sociální prevenci podařilo v nedávné době (2010 a 2013) uskutečnit další dva viktimologické výzkumy, jejich význam je

---

119 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 123.

120 Tamtéž, s. 102.

121 Tamtéž, s. 145–146.

122 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 31;44.

vzhledem k úzkému zaměření pouze omezený¹²³. Výsledky prvně zmíněného výzkumu ukázaly nejnižší míru spokojenosti s prací policie u obětí sexuálně motivovaných trestných činů (25,8 %), dále u obětí loupežného přepadení (34,9 %) a následně u obětí krádeže věcí z aut (42 %). Oběti fyzického napadení/vyhrožování, které byly po oznámení incidentu nespokojené s policií (jejich spokojenost činila 47,3 %), si dokonce v 70 % případů stěžovali na to, že se policie „nedostatečně angažovala“. U tří deliktů, které se staly pouze respondentům¹²⁴, se často objevovaly názory obětí, které vinily policii z toho, že je jejich „problém nezajímá“ (27,1 % až 34 %) a že se k nim „policisté nechovali dobře“. Naposledy uvedený pocit uváděly oběti sexuálních útoků v 56 % případů, oběti tělesného napadení/vyhrožování v 34 % a oběti loupeže v 23 %.¹²⁵ Další oblast výzkumu, týkající se míry oznamování trestných činů, se ukázala být v souladu s empiricky ověřeným viktimologickým paradoxem- podle něho bývají nejméně oznamovány traumatizující (násilné, sexuální) trestné činy. Nejnižší míra oznámení deliktů tak byla zjištěna u sexuálně motivovaných trestných činů (21,8 %), u fyzického napadení/vyhrožování fyzickým násilím (26,5 %) a u krádeže osobního majetku (38,7 %). Nejčastějším důvodem neoznámení byla „nedůvěra k policii“. Více jak 40 % obětí deliktů, které se mohly stát nejen respondentovi, a asi třetina obětí deliktů, které se staly pouze respondentovi, se neodvážila incident oznámit, protože si myslela, že „s tím policie stejně nic neudělá“.¹²⁶

Nejvíce výhrad k práci policie bylo zjištěno u obětí sexuálních útoků. Tyto oběti jsou kvůli povaze na nich spáchaného TČ zvlášť zranitelné a vyžadují tedy speciální přístup. Je ale patrné, že se jim ho v minulosti nedostávalo a že se tak často setkávaly se sekundární viktimizací. Jednalo se ale pouze o zlomek obětí, neboť jejich většina tento TČ vůbec neoznámila. Tyto oběti často udávaly jako důvod neoznámení to, že „s tím policie nic neudělá“. Vyjádřily tím své přesvědčení, že ani při ucházející důkazní situaci („nedostatek důkazů“ byl jednou z variant odpovědi) nevěří ve snahu policistů důsledně odhalovat sexuální trestné činy. Právě tato skupina mohla mít důvodně za to, že oznámení znásilnění může být policisty interpretováno pod vlivem mýtů a že svým oznámením může spustit proces, ve kterém bude čelit nedůvěře a podezírání. S dilematem, zda oznámit nebo nikoli, může

---

123 MARTINKOVÁ, M. K problematice obětí kriminality v ČR – výsledky výzkumné sondy. *Kriminalistika*. 2015, roč. 48, č. 3, s. 171.

124 Výzkum se zabýval 6 delikty, které se dělily na ty, které se staly pouze respondentovi – loupežné přepadení, sexuální delikt, fyzické napadení/vyhrožování fyzickým napadením, a na ty, které se mohly stát nejen respondentovi – krádež věcí z auta, vloupání do obydlí, vloupání do chaty/chalupy.

125 MARTINKOVÁ, M. Zkušenosti obyvatel s některými delikty – výsledky viktimologického výzkumu. In: SCHEINOST, M. *Vybrané výsledky výzkumy IKSP v letech 2004–2007*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, s. 60–61. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/361.pdf>.

126 Tamtéž, s. 58–59.

souviset i strach z tzv. druhé ztráty kontroly^{127;128}. Navíc u sexuálních trestných činů ovlivňuje takové rozhodnutí i strach ze stigmatizace. Podle odborníků je ale strach ze sekundární viktimizace hlavním motivem neoznámení¹²⁹.

Latence se však netýká jen obětí sexuálně motivovaných trestných činů, nicméně u těchto obětí by s ohledem na jejich velikou traumatizaci měl být tlak na řešení tohoto společenského problému největší. Oběti, které se neodvážejí TČ oznámit, jsou vystaveny velkému riziku opětovné viktimizace a je u nich riziko dlouhodobých (odložených) následků, neboť nedošlo k integraci traumatu do osobní historie a osobnosti¹³⁰. Jejich pachatelé navíc nejsou postaveni před soud a mohou nadále páchat trestnou činnost. Za další problém lze označit vysokou míru způsobované sekundární újmy.

4.5 Oddělené čekárny pro oběti a posuzování věrohodnosti obětí

V této podkapitole budou naznačeny specifické příčiny sekundární viktimizace, které nejsou výsledkem individuálních selhávání jednotlivců, ale spíše zatím nedostatečně vyvinutého systému pomoci a podpory obětem. Proces pokračujícího zohledňování potřeb a vytváření podmínek pro rehabilitaci respektu k postavě oběti mnohdy brzdí i rutinní praxe a postupy OČTŘ, které nemají vždy velkou snahu přijímat viktimologické poznatky o identitě obětí, jejich újmě a potřebách a pracovat s nimi¹³¹.

Zásadním problémem pro oběti v našich podmínkách zůstává neexistence oddělených prostor pro oběti a jejich doprovod v mnoha soudních budovách. Vytvořit tyto prostory je nezbytné pro předejití zbytečného stresu z nechtěného setkání s obviněným, a tedy pro prevenci sekundárního zraňování. Jde o výraz ochrany důstojnosti oběti a respektu k jejím oprávněným zájmům.¹³²

Výjimečnou situací není ani to, že v budovách soudů, kde již byly oddělené čekárny zřízeny, tyto neplní vždy svůj účel. K nepříjatelnosti takového stavu v některých případech přispívá i neinformovanost soudců nejen o existenci těchto prostor, ale i o smyslu jejich

---

127 Poprvé ztratí oběť kontrolu nad dním (a třeba i nad zachováním samotného života) v průběhu TČ, kdy je vydána napospas pachateli, podruhé zažije limitaci svého vlivu na dění v průběhu řízení o TČ, kdy získává roli poškozeného, a její prostor pro sebeurčování není velký.

128 VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J., 2012, cit. 7, s. 203.

129 ČÍRTKOVÁ, L.; VITOUŠOVÁ, P., 2007, cit. 51, s. 21.

130 VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J., 2012, cit. 7, s. 196.

131 KOZÁK, V. Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech trestných činů. *Trestněprávní revue*. 2015, roč. 14, č. 9, s. 211.

132 DURDÍK, T. Využití institutů posilujících ochranu poškozených při jednání u soudu. In: JELÍNEK, J.; GRIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 55.

využívání. Přitom soudci mají respektovat nejen obecnou zásadu zákona o obětech¹³³, spočívající v ochraně oběti před prohlubováním újmy, ale i ustanovení trestního řádu¹³⁴ ukládající povinnost dbát na ochranu svědků, kterým v souvislosti s podáním svědeckví hrozí újma. Často je oddělená čekárna využita na základě podnětu oběti, i když automatickou iniciativu by měl vyvíjet především soud. Mohlo by se tak dít např. připojením patřičné informace do soudem zasílané obsílky s předvoláním poškozeného.¹³⁵

Často diskutovaným tématem je také posuzování obecné věrohodnosti oběti. V České republice bývá, na rozdíl od zemí Evropské Unie, běžnou praxí, že se OČTŘ obracejí s tímto zadáním na znalce psychology. K posuzování se přistupuje často ve složitých případech trestných činů znásilnění a týrání osoby žijící ve společném obydlí, kde jsou výpovědi obětí vzhledem k nedostatku dalších důkazů velmi důležité. Psychické dopady těchto viktimizací na oběti mohou být v těchto případech natolik invazivní, že po znaleckém zkoumání mohou působit jako důvody pro zpochybňování obecné věrohodnosti takové oběti.¹³⁶

V důsledku traumatizace TČ se mohou tyto oběti znalci jevit jako paranoidní a nevyrovnané a mohou budit dojem nevěrohodnosti. Ačkoli hovoří experti o chování, znalci jsou tyto znaky často charakterizovány jako trvalé charakteristiky jedince. Jde o chybu previktimní osobnosti, kdy se projevy osoby chybně nepřičítají k důsledkům TČ, ale považují se za součást previktimní osobnosti.¹³⁷

Tato znalecká pochybení mohou vést k tomu, že s přihlédnutím k negativnímu závěru o obecné věrohodnosti budou často stejným způsobem vyhodnoceny závěry o specifické věrohodnosti výpovědi. Oběť se z pochopitelných důvodů obtížně vyrovnává už s faktem, že je znalecky zkoumána, i když se ničeho nedopustila. Tento závěr podporují i zkušenosti Bílého kruhu bezpečí s oběťmi znásilnění (z roku 2001–2002), které v drtivé míře uvedly za příčinu sekundární viktimizace přístup znalců¹³⁸. Navíc může být výpověď oběti vyhodnocena vzhledem ke zkoumání obecné věrohodnosti jako nevěrohodná a pachatel může být soudem zproštěn. Legitimním řešením by podle Čírtkové byla změna dosavadní praxe a upuštění od posuzování obecné věrohodnosti traumatizovaných obětí. Vedle eliminace chyby previktimní osobnosti jako další důvod pro takový postup uvádí i to, že mezi obecnou věrohodností oběti

---

133 § 3 odst. 2 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

134 § 183a odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

135 DURDÍK, T., 2012, cit. 132, s. 55–56.

136 ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 109–111.

137 Tamtéž, s. 111–112.

138 ČÍRTKOVÁ, L.; VITOUŠOVÁ, P., 2007, cit. 51, s. 21–22.

a specifickou věrohodností její výpovědi není symetrický vztah. To znamená, že i obecně věrohodná osoba může v konkrétním případě lhát a naopak.¹³⁹

---

¹³⁹ ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 113–115.

5. Právní nástroje ochrany obětí

Samotné počátky viktimologie, jak je nastíněno výše, nebyly a priori orientovány na pomoc obětem. Zkoumání byly podrobeny hlavně jejich vlastnosti a způsoby, kterými oběti ovlivňují vznik a další okolnosti trestného činu. Jak připomíná Gřivna, „*viktimologie se však od svého počátku nechtěla omezovat pouze na nezúčastněnou teoretickou analýzu*“; za její podstatu měla být považována právě sociální angažovanost usilující o zlepšení pozice obětí, které byly do té doby společností ignorovány.¹⁴⁰

Na podkladě viktimologických výzkumů, které odhalovaly rozsah a podobu stávajících potřeb obětí, se pomoc obětem skutečně začala rozvíjet. Velkou měrou se o to zasloužily **mezinárodní organizace**, které v 80. letech přijaly řadu mezinárodních dokumentů. Vedly státy k uvědomění si své odpovědnosti vůči obětem, které neochránily, a podporovaly je k vlastní iniciativě při přijímání programů k jejich ochraně. Jejich cílem bylo odstranit nedostatečnou úpravu práv obětí v trestním řízení, věnovat se problematice odškodňování a v neposlední řadě také pomoci obětem.¹⁴¹

5.1 Vývoj postavení obětí v mezinárodním měřítku

K prvním mezinárodním dokumentům, které pobízely státy k tomu, aby obětem zajistily náležitou podporu a pomoc, patřila *Evropská úmluva o kompenzaci obětí násilných trestných činů* z roku 1983 vytvořená na půdě Rady Evropy¹⁴². Následně vydala tato organizace *Doporučení o postavení obětí v rámci trestního práva* [R(85)11] a *Doporučení o pomoci obětem a o prevenci viktimizace* [R(87)21]. Dne 29. 11. 1985 byla navíc přijata *Deklarace OSN č. 40/34 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestných činů a pro oběti zneužití moci*. Tento dokument, ačkoli právně nezávazný, stanovil minimální standard pro zacházení s oběťmi trestných činů a je považován za Magnu chartu obětí trestných činů na celém světě.¹⁴³

---

140 GŘIVNA, T.; SCHEINOST, M.; ZOUBKOVÁ, I., 2014, cit. 13, s. 113.

141 Tamtéž, s. 133–134.

142 Vůbec první program kompenzace poskytované státem vypracoval Nový Zéland (1964), po něm následovaly Spojené státy americké (stát Kalifornie – 1966) a Austrálie a Kanada (1967); na základě Evropské úmluvy o kompenzaci pak byl v České republice přijat zákon č. 209/1997, o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů.

143 RŮŽIČKA, M.; PŮRY, F.; ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 29.

Přestože se postupně začínala naplňovat praktická stránka viktimologické vědy spočívající v zavádění podpůrných opatření pro oběti trestných činů, dlouho neexistovala všeobecně přijímaná definice oběti TČ. Obsahová nejednotnost pojmu oběť byla na evropském území ukončena legislativou Evropské Unie (dále jen "EU"), která se začala angažovat a převzala svoji odpovědnost v oblasti péče o oběti. Na rozdíl od některých dřívějších apelačních dokumentů (jakým je např. zmíněná Deklarace OSN) mají legislativní akty EU charakter právně závazných a vynutitelných dokumentů. *Rámcové rozhodnutí EU o postavení obětí v trestním řízení* z roku 2001 bylo průlomovým dokumentem, jehož cílem bylo dosažení harmonizace úprav členských států EU na základě jednotné definice oběti.¹⁴⁴ Uvedené Rámcové rozhodnutí bylo nahrazeno v roce 2012 přijetím *Směrnice Evropského parlamentu a Rady, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu*. Z této směrnice, jejímž záměrem je sladit ochranu na jednotnou úroveň a vytvořit celoevropský vysoký standard zacházení a pomoci, který jednotlivé státy mohou dle svého uvážení ještě navýšit, dnes vychází **zákon o obětech**. K významným aktům EU lze řadit také *Směrnici Rady o odškodňování obětí trestných činů* z 29. 4. 2004 a *Směrnici Evropského parlamentu a Rady o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí* ze dne 5. 4. 2011.

5.2 K rozlišení pojmů oběť a poškozený

K promítnutí pojmu **oběť** do českého právního řádu došlo zákonem o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestného činnosti¹⁴⁵, který reagoval na zmíněnou *Evropskou úmluvu o odškodňování obětí násilných trestných činů*. Tímto zákonem započaté rozlišování mezi obětí a poškozeným nadále prohloubil a zpřesnil zákon o obětech, do jehož věcné působnosti byla problematika odškodňování vtělena. Rozšířený obsah pojmu oběť a charakter práv jí zákonem o obětech přiznaných dle Šámala lépe než předchozí úprava odpovídá teoretickému základu dělení na oběť a poškozeného¹⁴⁶. Obětí se dle § 2 odst. 2 zákona o obětech rozumí „fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil“. V odst. 3 je rozšířen pojem oběti i na pozůstalé (tzv. nepřímé oběti), které v důsledku smrti

144 RŮŽIČKA, M.; PŮRY, F.; ZEZULOVÁ, J., 2007, cit. 143, s. 53.

145 Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů.

146 ŠÁMAL, P. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, J.; GRIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 31–32.

oběti utrpí újmu – jde o příbuzné v pokolení přímém, sourozence, osvojence, osvojitele, manžele nebo registrované partnery nebo osoby, které oběti ke dni své smrti poskytovaly nebo byly povinny poskytovat výživu. Podle Jelínka by mělo být na oběť vymezenou zákonem o obětech nahlíženo jako na subjekt zvláštní péče¹⁴⁷. Tomu by se mělo od státu dostat určité kompenzace jeho újmy za to, že jej před ní neochránil.

Naproti tomu je **poškozený** pojem čistě procesní. Jeho vymezení obsahuje § 43 zákona o trestním řádu¹⁴⁸ (dále jen "TrŘ"), dle kterého je poškozený „*ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel obohatil*“. Poškozeného považuje TrŘ za subjekt trestního řízení a zároveň i za stranu trestního řízení (§ 12 odst. 6 TrŘ). Zatímco jsou tedy obětem přiznávána práva převážně neprocesního charakteru, spočívající zejména v povinnostech OČTŘ zaručit respektování důstojnosti a osobnosti obětí v trestním řízení, podstata role poškozeného je v trestním řízení historicky spjata s rolí objektu zájmů OČTŘ. Jelikož poškozený zpravidla může přispět k objasnění skutkových okolností případu, očekává se od něj zejména náležitý svědecký výkon¹⁴⁹. Jako procesní subjekt, resp. strana je poškozený oprávněn požadovat náhradu škody nebo nemajetkové újmy a případně i vydání bezdůvodného obohacení (§ 43 odst. 3 TrŘ), nicméně výkon jeho práv a povinností končí tam, kde by tyto mohly přesáhnout rámec účelu trestního řízení nebo zpomalit jeho dosažení (srov. zejména § 229 odst. 1 TrŘ)¹⁵⁰.

Nastíněné porovnání pojmu poškozený a pojmu oběť naznačuje, že se oba částečně překrývají. V praxi je přirozeným a častým jevem, že oběť zároveň vykonává práva poškozeného. Rozdíly ve vymezení spočívají v tom, že do rámce definice oběti nejsou zahrnuty právnické osoby, jež ze své podstaty nemohou být subjektem zvláštní péče a pociťovat újmu, která je vlastní jen lidem. Poškozeným může být navíc i právní nástupce, ale oběť jako subjekt zvláštní péče nemůže svá práva převést na jinou osobou. Pojem oběť je širší v tom, že se za ni považují i někteří pozůstalí po oběti.¹⁵¹ Přesná hranice se tak mezi pojmy hledá těžko a nelze tedy hovořit o tom, že by jeden pojem byl širší a vždy obsahoval ten druhý jako svoji podmnožinu.

Rozdíly mezi obětí a poškozeným jsou dány odlišným pohledem zákonů, ve kterých se jejich vymezení objevuje. Šámal v této souvislosti hovoří o „*odlišném pojetí uplatňovaných práv z pozice oběti a poškozeného, ale i různých přístupech OČTŘ a dalších osob*

---

147 JELÍNEK, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 17.

148 Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

149 GRÍVNA, T. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, J.; GRÍVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 23–25.

150 ŠÁMAL, P., 2012, cit. 146, s. 33.

151 JELÍNEK, J. a kol., 2014, cit. 147, s. 17.

vystupujících v trestním řízení, ale i mimo něj, vůči často totožné osobě v postavení oběti a v postavení poškozeného“¹⁵².

5.3 Právní stav v České republice před přijetím zákona o obětech

Před přijetím zákona o obětech byly oběti, co se týká jejich postavení, fakticky i právně znevýhodněny oproti osobě pachatele. I když měly oběti v postavení poškozených trestním řádem garantovaná jistá práva (např. právo účastnit se hlavního líčení, nahlížet do spisů, právo na obdržení rozsudku či právo na náhradu škody), obviněný měl po celou dobu okruh priznaných práv nesrovnatelně větší. V poslední době tak stát, vědom si takového nepoměru, pracoval na posílení práv poškozených v trestním řízení. Například v roce 2011 došlo k zakotvení možnosti poškozeného domáhat se v rámci adhezního řízení i náhrady nemajetkové újmy. V situaci těsně před přijetím zákona o obětech se právní ochrana obětí vyznačovala tím, že relativně uspokojivě (v mezinárodním srovnání) upravovala procesní práva obětí (poškozených), ale pouze v omezeném rozsahu a navíc v několika předpisech byla zakotvena práva obětí jako subjektů zvláštní péče.¹⁵³

Vedle četných novelizací TrŘ bylo přijato několik zákonů, které dílčím způsobem upravovaly část oblasti ochrany a podpory obětí. Jednalo se o zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti¹⁵⁴, zákon na ochranu před domácím násilím¹⁵⁵, zákon o sociálních službách¹⁵⁶ nebo zákon o zvláštní ochraně svědka¹⁵⁷. Některá práva obětí jako subjektů zvláštní péče byla, ač tam svým charakterem nepatřila, zakotvena v TrŘ (např. právo na informace). Zcela absentovala úprava, která by vymezila, jakým způsobem se mají OČTŘ k obětem chovat.¹⁵⁸

Situace charakterizovaná neustálými novelizacemi roztržité právní úpravy nebyla dlouhodobě udržitelná. Jedním z hlavních motivů pro přijetí zákona o obětech byla snaha zpřehlednit tuto oblast právní úpravy tak, aby byla srozumitelná hlavně pro oběti a aby tak došla svého naplnění. Úprava ve prospěch obětí měla být také značným způsobem rozšířena. Stěžejním účelem zákona bylo zlepšit postavení obětí trestných činů formou přiznání neprocesních práv a zajištění toho, aby s nimi bylo v trestním řízení zacházeno citlivě

152 ŠÁMAL, P., 2012, cit 146, s. 32.

153 GRIVNA, T. a kol. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1.

154 Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestných činů a o změně některých zákonů.

155 Zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím.

156 Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

157 Zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením.

158 JELÍNEK, J. a kol., 2014, cit. 147, s. 14.

(s ohledem na způsobenou újmu) a aby byla respektována jejich důstojnost. Tato opatření měla zajistit předcházení druhotné újmě u obětí. Dorovnání práv obětem znamenalo také novelizaci dalších zákonů, zejména trestního řádu. Účelem těchto procesních oprávnění bylo zejména zabezpečit, aby se poškozený mohl účinně domáhat svých nároků vůči obviněnému (na náhradu škody, nemajetkové újmy a bezdůvodného obohacení).¹⁵⁹

5.4 Zákon o obětech trestných činů

Příprava zákona o obětech vycházela nejen z potřeb, které vyplývaly zejména z nepřehlednosti právní úpravy, ale i z požadavků Evropské Unie na uvedení českého právního řádu do souladu s evropskou legislativou¹⁶⁰. Ačkoliv se původní vládní návrh zákona snažil přihlédnout k návrhu nové směrnice Evropského Parlamentu a Rady, nerefletoval další změny v jejím návrhu dostatečně, a proto musel být zákon o obětech brzy novelizován. Cílem zatím poslední novely zákona¹⁶¹ (účinnost k 1. 4. 2017) byla opět snaha o zlepšení souladu s evropským zákonodárstvím, zároveň se novela pokusila reflektovat poznatky praxe jednotlivých subjektů aplikujících zákon¹⁶².

5.4.1 Základní pojmy a zásady

Zákon o obětech vychází z předpisů Evropské Unie. Jedná se o *Směrnici Rady o odškodňování obětí trestných činů* a *Směrnici Evropského parlamentu a Rady, kterou se zavádí minimální práva pro podporu, ochranu a práva obětí trestného činu* (dále jen "Směrnice EP a Rady").

Ve své HLAVĚ I. (obecná ustanovení) zákon vymezuje základní pojmy a základní zásady. V ustanovení § 1 vymezuje svoji věcnou působnost. Za předmět právní úpravy uvádí:

- práva obětí trestných činů,
- poskytování peněžité pomoci obětem trestných činů státem,
- vztahy mezi státem a subjekty, které poskytují služby obětem trestných činů.

Zákon v ustanovení § 2 odst. 1 uvádí, že „za trestný čin se pro účely tohoto zákona považuje i čin jinak trestný“. Podle důvodové zprávy má tato konstrukce řešit situace, kdy je

---

¹⁵⁹ JELÍNEK, J. a kol., 2014, cit. 147, s. 13–23.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 14.

¹⁶¹ Zákon č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a další související zákony.

¹⁶² GRIVNA, T.; VÁLKOVÁ, H. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb., s účinností k 1. dubnu 2017. *Trestněprávní revue*. 2017, roč. 16, č. 9, s. 197.

spáchán čin, který naplňuje všechny znaky skutkové podstaty trestného činu, ale z důvodu nedostatku věku nebo nepřičetnosti se o TČ nejedná¹⁶³. Opodstatnění takového ustanovení tkví v újmě, která oběti vznikla a která bude srovnatelná, jako kdyby k trestnému činu došlo¹⁶⁴. Terminologická nesprávnost ustanovení spočívá v tom, že trestní zákon (ale i doktrína) do pojmu *čin jinak trestný* řadí i okolnosti vylučující protiprávnost. Jelínek připomíná, že výklad činu jinak trestného podle tohoto zákona má být u osob, které by neměly být za oběti považovány (např. osoby, jimž bylo ublíženo v důsledku uplatnění nutné obrany jinou osobou), omezen zásadou zákazu zneužití postavení oběti (§ 3 odst. 1).¹⁶⁵

Ustanovení § 2 odst. 4 vymezuje kategorii **zvlášť zranitelných obětí**. Jedná se o a) děti; b) osoby vysoké věku nebo osoby postižené fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením; c) oběť TČ obchodování s lidmi nebo TČ teroristického útoku; d) oběť TČ proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, TČ, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, TČ spáchanému pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť TČ spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny. I když je každá oběť zranitelná *per se*, některé osoby potřebují citlivější přístup, neboť jsou velmi náchylné k prohloubení svého stresu a citového zranění samotnou účastí v trestním řízení. Obecně jim hrozí vysoké riziko sekundární újmy, které je potřeba speciálními opatřeními minimalizovat.¹⁶⁶ U kategorie obětí pod písm. b) je třeba vždy v konkrétních případech zvážit označení za zvlášť zranitelnou vzhledem k poměrům osoby a charakteru jejich hendikepů, které mohou, ale nemusí „bránit plnému a účelnému uplatnění této osoby ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy“. I u kategorie obětí vymezených pod písm. d) je třeba individuálně posuzovat zvláštní zranitelnost vzhledem k nebezpečí vzniku druhotné újmy. K posouzení takového rizika zákon stanoví demonstrativním způsobem kritéria, ke kterým má být přihlédnuto. Přestože novela zákona¹⁶⁷ rozšířením okruhu zvlášť zranitelných obětí zvyšuje v tomto ohledu soulad se Směrnicí EP a Rady, nelogicky se zde jeví uvedení oběti za zvlášť zranitelnou pouze u jedné z několika skutkových podstat chránící před terorismem.

---

163 Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. [online] In: *Vládní návrh na vydání zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)*, 2012

[cit. 2017-11-25], s. 49–50. Dostupné z: <http://www.psp.cz/doc/00/08/45/00084575.pdf>.

164 GŘIVNA, T. a kol., 2014, cit. 153, s. 26–27.

165 JELÍNEK, J.; PELC, V. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie*. 2015, roč. 23, č. 11, s. 20.

166 GŘIVNA, T. a kol., 2014, cit. 153, s. 30–31.

167 Zákon č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a další související zákony.

Zákon také definuje druhotnou újmu. Tato újma může podle § 2 odst. 5 vzniknout „*přístupem Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků*“.

V souladu se soudobým trendem v oblasti trestního práva (např. po vzoru trestního zákona nebo zákona o trestní odpovědnosti právnických osob) je patrná absence výslovného uvedení účelu zákona. K identifikaci účelu zákona v těchto případech pomáhají výslovně uvedené zásady, které pomáhají pochopit smysl zákona a přispět k jeho správné interpretaci a aplikaci.¹⁶⁸ **Základní zásady** v ustanovení § 3 představují vůdčí právní ideje, na kterých je zákon postaven. Jejich výslovné uvedení je důležité i z toho důvodu, že jde o zákon nový, a vyvození těchto zásad z jednotlivých ustanovení by s ohledem na dosavadní přístup OČTŘ mohlo činit potíže.¹⁶⁹

V ustanovení § 3 odst. 1 jsou zakotveny tyto zásady: zásada presumpce postavení oběti, presumpce zvláštní zranitelnosti oběti, zásada zákazu zneužití postavení oběti a zásada nezávislosti postavení oběti na trestním řízení. Zásada presumpce statusu oběti je určitým protějškem zásady presumpce neviny u obviněného. Dokud tedy nebude prokázán opak, je třeba se i v pochybnostech přiklonit k závěru, že osoba je obětí a přiznat jí odpovídající status oběti. A podobně, jsou-li pochybnosti o zvláštní zranitelnosti oběti, je nutné tento status přiznat.¹⁷⁰ Poslední jmenovaná zásada znamená, že postavení oběti se nemůže odvozovat od skutečnosti, zda se pachatele podařilo zjistit a odsoudit, nebo nikoli, a že s přiznáním práv a poskytnutí péče nelze otálet do doby, než bude znám výsledek trestního řízení (srov. § 4 a § 26).

V odst. 2 je uvedena základní zásada zvláštního přístupu k obětem pro vyjmenované subjekty (viz výše uvedený § 2 odst. 5), jež znamená povinnost těchto subjektů „*respektovat osobnost a důstojnost oběti, přistupovat k ní zdvořile a šetrně a podle možností jí vycházet vstřícně*“. Toto ustanovení dále zakotvuje individuální přístup, který zamezí prohlubování újmy nebo způsobení sekundární újmy. Zákon udává příkladný výčet kritérií, která by měla vést k diferenciaci v přístupu (uvážíme-li např. chování k oběti, bude jiné u dítěte a jiné u osoby, která nedokáže správně vnímat). Individuální přístup podporují i speciální opatření daná zvlášť zranitelným obětem.

---

168 JELÍNEK, J. a kol., 2014, cit. 147, s. 41.

169 GŘIVNA, T. a kol., 2014, cit. 153, s. 39.

170 Nesprávné posouzení, zdali se jedná o oběť (příp. zvlášť zranitelnou oběť), by mohlo být považováno za nesprávný úřední postup, na jehož základě vzniká odpovědnost státu dle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.

Zákon dále uvádí zásadu spolupráce OČTŘ se subjekty poskytujícími pomoc, zásadu srozumitelného informování a zásadu zákazu diskriminace. U poslední zásady by bylo vhodnější (krom doplnění dalších obvyklých diskriminačních důvodů) formulovat výčet jako demonstrativní pomocí vloženého slova „zejména“¹⁷¹.

5.4.2 Jednotlivá práva

Nejobsáhlejší částí zákona je jeho HLAVA II. (práva obětí trestných činů), která obsahuje katalog těchto práv:

- právo na poskytnutí odborné pomoci – Díl 1 (§ 4 až 6),
- právo na informace – Díl 2 (§ 7 až 13),
- právo na ochranu před hrozícím nebezpečím – Díl 3 (§ 14),
- právo na ochranu soukromí – Díl 4 (§ 15 až 16),
- právo na ochranu před druhotnou újmou – Díl 5 (§ 17 až 22),
- právo na peněžitou pomoc – Díl 6 (§ 23 až 37).

V souladu s obsahovým zaměřením práce a tedy s popisem viktimizace se zvlášť kladeným důrazem na její sekundární podobu nebude popis zákonem přiznaných práv respektovat posloupnost danou zákonem, ale podle podstaty těchto práv budou nejprve popsána ta z nich, jejichž bezprostředním cílem je zabránit sekundární viktimizaci. Tato práva dle mého názoru nejsou jen v Dílu 5 (právo na ochranu před druhotnou újmou), jak by se dalo čistě jazykovým výkladem dovodit, ale i v Dílu 2 (právo na informace), Dílu 3 (právo na ochranu před hrozícím nebezpečím) a Dílu 4 (právo na ochranu soukromí). I tato práva se zavádí především k odstranění nevhodných přístupů a postojů, které oběti druhotně zraňují. Na závěr budou přiblížena ustanovení dvou zbylých dílů, tedy Dílu 1 (právo na odbornou pomoc) a Dílu 6 (právo na peněžitou pomoc). V praxi by však rozdělení práv podle takto ostré hranice nemohlo být akceptováno, neboť zásada zvlášť šetrného přístupu stanoví, že všichni (viz § 3 odst. 2) mají povinnost předcházet druhotné újmě, a to při jakémkoli kontaktu s obětí.

Právo na informace (Díl 2)

Právo na přístup k informacím je jedním z nejdůležitějších práv oběti, neboť podmiňuje uplatnění dalších práv. Za porušení tohoto práva, které může znamenat

---

171 JELÍNEK, J.; PELC, V., 2015, cit. 165, s. 21.

znemožnění realizace všech dalších práv, je nutné považovat i poskytnutí informací způsobem, který pro oběť není srozumitelný.

Ustanovení věnující se právu na informace obsahuje zákon v § 8 až 13. Zákon zde stanovuje, že se oběti hned při prvním kontaktu s Policií ČR nebo policejním orgánem dostává bez žádosti poměrně široce pojaté písemné poučení o jejích právech (§ 8 odst. 1). Do jeho rámce spadá např. poučení o etapách řízení následujících po trestním oznámení, o podmínkách poskytnutí peněžité pomoci, o nejbližších azylových a jiných zařízeních sociálních služeb, o poskytovatelích zdravotních služeb nebo o dalších právech vyplývajících z jiných dílů tohoto zákona. Bránit nežádoucímu zahlcení informacemi má opatření, dle kterého jsou tyto informace podávány v písemné podobě, a mohou být prostudovány i s časovým odstupem (§ 8 odst. 2). Oběť krátce po činu nejvíce potřebuje informace o možnostech ochrany, pomoci a možnosti získání dalších informací o věci, ve které se stala obětí. Jde o klíčové informace stanovené v § 8 odst. 1 písm. a) až d), které musí být poskytnuty zároveň ústně.¹⁷²

Poskytování informací je však prozatím mnohými odborníky shodně považováno za největší problém úpravy zákona. Podle současné praxe při poskytování informací se oběti při prvním kontaktu dostane velmi široce koncipované poučení o právech. Kozák upozorňuje na to, že informování navíc probíhá neodborným způsobem, při kterém je oběti dáno několikastránkové poučení k podpisu bez jakéhokoli ústního zasvěcení do výkonu těchto práv. Oběti jsou tak informovány o všech právech, z nichž může být valná část pro oběť irelevantní. Smysl úpravy, spočívající ve srozumitelném podání informací o právech, není vůbec naplněn. Stává se často, že oběť tímto způsobem získá paradoxně jen velmi mizivou představu o svých právech.¹⁷³ Navíc Jelínek dále uvádí, že i policejním orgánům způsobuje informování při prvním kontaktu potíže, neboť představuje administrativní zátěž¹⁷⁴.

K nápravě tak měla směřovat poslední novela zákona¹⁷⁵ o obětech. Ta novelizovala ustanovení § 13 tak, že se nově informace oběti „*poskytnou v rozsahu, který odpovídá jejich konkrétním potřebám s ohledem na povahu a závažnost trestného činu*“. Přestože lze vítat tento posun, který by měl vést k větší individualizaci a většímu zohledňování konkrétních okolností při informování (a ve svém důsledku k větší ochraně obětí), nelze nesouhlasit s názory, které požadují úplné sladění úpravy s požadavky Směrnice EP a Rady. K tomu by

---

172 GŘIVNA, T. a kol., 2014, cit. 153, s. 65.

173 KOZÁK, V. Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. *Trestněprávní revue*. 2016, roč. 15, č. 9, s. 205.

174 JELÍNEK, J.; PELC, V., 2015, cit. 165, s. 21.

175 Zákon č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a další související zákony.

bylo třeba podle čl. 4 odst. 1 této Směrnice EP a Rady¹⁷⁶ upravit ustanovení § 8 odst. 1 ideálně tak, aby bylo současné znění „*při prvním kontaktu*“ nahrazeno spojením „*od prvního kontaktu*“. Až tato úprava by nahradila sumarizované poskytování informací a umožnila by šetnější informování, tedy postupným způsobem tak, aby se zohlednily individuální potřeby konkrétní oběti a aby se mohl brát ohled zejména na její psychický stav. *De lege ferenda* navrhované znění ustanovení § 8 odst. 1 by řešilo i praktický problém současné úpravy týkající se § 8 odst. 1 písm. d), dle kterého má být oběti hned při prvním kontaktu předána informace o tom, u kterého konkrétního orgánu získá další informace o své věci, ačkoli nemusí být určení věcné a místní příslušnosti OČTŘ v této fázi fakticky možné.¹⁷⁷

Současný stav tak umožňuje upravit rozsah informací podávaných při prvokontaktu, ale dle mého názoru jen pouhým neuvedením nepotřebných informací, nikoli postupným informováním. Za dané situace by bylo vhodným řešením alespoň při poučování odlišovat např. oběti násilných trestných činů a ostatní oběti (např. oběti majetkové kriminality), a to ve vztahu k podání informace o podmínkách nároku na peněžitou pomoc (ta náleží jen obětem, kterým byla způsobena minimálně újma na zdraví).

Kromě výše uvedených mají informační povinnost i subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů (§ 9), zdravotnická zařízení a jiné orgány veřejné moci (§ 10).

Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (Díl 3)

K ochraně před sekundární viktimizací převážně směřuje i tento díl. Velikovská uvádí názor Musila a Válkové, podle kterých je jedním z hlavních zdrojů sekundární viktimizace i samotný pachatel, který může oběť viktimizovat i po TČ. Zpravidla se tak děje vlivem nedostatečného zásahu jiných orgánů.¹⁷⁸ Proto je oběť informována např. o právu na krátkodobou ochranu Policií ČR, na vykazání osoby ze společného obydlí, na utajení totožnosti a podoby oběti v postavení svědka nebo na zvláštní ochranu svědka (oběti). Tento díl zákona nezavádí pro oběti nová práva, ale shrnuje právní úpravu ochrany oběti na jedno

---

176 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [online]. In: *Úřední věstník Evropské unie*, 2012, [cit. 2017-11-28]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>.

177 KOZÁK, V., 2016, cit. 173, s. 205–206.

178 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 72.

místo pomocí odkazů na příslušné předpisy¹⁷⁹. Takový postup je odůvodněn komplexností zákona přinášející obětem komfort.

Právo na ochranu soukromí (Díl 4)

Úprava ochrany soukromí oběti musí být nedílnou součástí snah uchránit oběť před sekundární viktimizací. Ochrana totožnosti oběti jako jednoho z aspektů soukromí byla významně posílena novelou TrŘ z roku 2009¹⁸⁰. Úprava v ustanoveních § 8a až 8d TrŘ ukládá OČTŘ zákaz v přípravném řízení zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného, v hlavním líčení zveřejnit obrazové a další záznamy, které by umožnily zjistit totožnost poškozeného, a dále ukládá zvláště dbát na ochranu osobních údajů a soukromí osob mladších 18 let. Zákonnou úpravou jsou založena práva i dalším osobám, a proto zvolil zákon vyhovující formu odkazu na TrŘ ve svém ustanovení § 15.

Jako preventivní opatření před sekundární nebo opakovanou viktimizací, odvetou a zastrašováním uvádí § 16 možnost oběti (též jejího zmocněnce, zákonného zástupce, opatrovníka nebo důvěrníka) požádat, aby byly chráněny osobní údaje uváděné ve spise tak, že se s nimi budou moci seznámit jen OČTŘ.

Právo na ochranu před druhotnou újmou (Díl 5)

Tento komplex práv směřuje k ochraně před druhotnou újmou, kterou by mohly způsobit OČTŘ. Prvním právem tohoto dílu je právo oběti a osoby jí blízké na zabránění kontaktu s pachatelem, a to před, v průběhu i po úkonu, kterého se účastní (§ 17). Požádat o takové opatření lze v kterémkoli stádiu trestního řízení. Účelem je zabránit dalšímu zraňování oběti setkáním s osobou, která jí ublížila. Rozrušení, které tato nežádoucí konfrontace může způsobit, se může odrazit i v její schopnosti vypovídat a uplatňovat svá práva, která jí náleží jako oběti, resp. poškozenému (např. může dojít ke zvýšení strachu z reakce pachatele na spolupráci s OČTŘ). Realizace tohoto práva tak podle Jelínka „*může v konkrétním případě napomoci i k naplnění účelu trestního řízení*“.¹⁸¹ Prakticky lze ze strany OČTŘ realizovat toto právo využitím institutů TrŘ, např. videokonferenčního zařízení (§ 111a TrŘ), výslechu oběti jako svědka v nepřítomnosti obžalovaného (§ 209 TrŘ). Před

---

179 Např. zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád nebo zákon 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením.

180 Zákon č. 52/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) a některé další předpisy.

181 JELÍNEK, J. a kol., 2014, cit. 147, s. 106.

započetím hlavního líčení je namístě, jak již bylo pojednáno, využívat v budovách soudů oddělené čekárny¹⁸².

Další práva se týkají podání vysvětlení a výslechu oběti. Zákon v ustanovení § 18 výslovně omezuje možnost kladení otázek směřujících do intimní oblasti vyslychané oběti na nezbytné minimum. Navíc je nutné klást je zvláště šetrně a z hlediska obsahu takovým způsobem, aby se nemusel výslech opakovat. V § 19 je uvedeno právo na podání vysvětlení a výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví. Zákon touto úpravou vychází obětem vstřícně a zohledňuje lépe potřeby obětí než Směrnice EP a Rady. V konkrétním případě může být pro oběť příjemnější výslech osobou opačného pohlaví.¹⁸³ Ustanovení § 20 rozšiřuje ochranu zvláště zranitelných obětí. Speciální pravidla na podporu zvláště zranitelných obětí jsou zakotvena i v předchozích ustanoveních, která ukládají povinnost těmto obětem vyhovět v jejich žádostech, ledaže by to vylučovala povahu prováděného úkonu (srov. § 17 odst. 2) nebo by tomu bránily důležité důvody (srov. § 19 odst. 1). Tyto oběti jsou zvýhodněny také tím, že, „*je-li to možné, výslech zvláště zranitelných obětí v přípravném řízení provádí osoba k tomu vyškolená v prostorách pro tento účel upravených či přizpůsobených*“ (§ 20 odst. 2). Výslech oběti zvláště zranitelné by neměl být opakován.

Významným oprávněním oběti je její nové procesní právo na zvolení si důvěrníka (§ 21). Zpravidla půjde o osobu blízkou oběti, která dostane oprávnění doprovázet oběť k úkonům trestního řízení a k podání vysvětlení. Účelem takového doprovodu je být nablízku oběti a poskytovat tak podporu ve chvílích, které pro oběť nemusí být snadné.

Posledním institutem je, po vzoru zahraničních úprav, zavedení tzv. *victim impact statement* neboli prohlášení oběti o dopadu TČ na její život (§ 22). Jedná se o fakultativní právo procesního charakteru, které opravňuje oběť kdykoli v průběhu trestního řízení učinit toto prohlášení ústně nebo písemně. Předpokládá se, že prohlášení přináší obětem blahodárné psychické efekty, může je povzbudit a posílit a může podněcovat jejich ochotu ke spolupráci s justicí¹⁸⁴. Umožňuje též vcelku efektním způsobem konfrontovat pachatele s tím, co oběti TČ způsobil. Prohlášení oběti o následcích TČ může být navíc posuzováno jako důkaz ve smyslu § 89 odst. 2 TrŘ a může tak ovlivnit rozhodování o stanovení druhu a výměry trestu.¹⁸⁵

---

182 JELÍNEK, J. a kol., 2014, cit. 147, s. 107.

183 Tamtéž, s. 111.

184 VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J., 2012, cit. 7, s. 205.

185 JELÍNEK, J. a kol., 2014, cit. 147, s. 118–121.

Právo na odbornou pomoc (Díl 1)

Zákon v § 4 zavádí obětem právo na odbornou pomoc, která může mít dle zákona tyto formy: a) psychologické poradenství, b) sociální poradenství, c) právní pomoc, d) poskytování právních informací, e) restorativní programy¹⁸⁶. Tuto pomoc poskytují subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů do doby, dokud to vyžaduje její účel. Zákon dále garantuje zvláště zranitelné oběti právo na bezplatný přístup k odborné pomoci. Ta se poskytne bezodkladně na základě její žádosti, a to i neformální. Bezplatná právní pomoc je dle § 6 odst. 1 poskytována za podmínek a v rozsahu stanoveném v jiném právním předpise (tím je zejména TrŘ). V ustanovení § 6 odst. 2 zákon vyhrazuje právní pomoc poskytovanou za úplatu pouze advokátům. Je tomu tak zejména z toho důvodu, aby nevznikly pochybnosti, zda ji může za úplatu poskytovat i jiný subjekt než advokát (např. subjekt akreditovaný pro poskytování právních informací)¹⁸⁷.

Právo na peněžitou pomoc (Díl 6)

Myšlenka odškodnění oběti je výrazem přijetí odpovědnosti státu za to, že oběť neochránil před pachatelem TČ. Promítá se do ní i princip solidarity a spravedlnosti¹⁸⁸. Okruh oprávněných obětí je užší a neodpovídá vymezení oběti podle ustanovení § 2 odst. 2 a 3. Zákon ho určuje kombinací kritérií státní příslušnosti, pobytu a místa činu za současného naplnění podmínek týkajících se způsobené újmy (§ 23 odst. 2, resp. § 24 odst. 1). Účelem peněžité pomoci, která je koncipována jako subsidiární pro případy, že nebude získána z jiných zdrojů (především od pachatele), je v zásadě překlenutí zhoršení sociální situace způsobené oběti (§ 25 odst. 1). O poskytnutí peněžité pomoci rozhoduje Ministerstvo spravedlnosti.

---

186 První dva druhy pomoci jsou poskytovány podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a poskytování právní pomoci reglementuje především zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii. Zbývající druhy upravuje zákon o obětech.

187 JELÍNEK, J. a kol., 2014, cit. 147, s. 54.

188 GŘIVNA, T. a kol., 2014, cit. 153, s. 151–152.

6. Pomoc obětem trestných činů

Trestný čin může znamenat pro oběť natolik závažný zásah do jejího dosavadního života, že mnohdy nemusí být překonání jeho důsledků bez některé z forem pomoci možné. Jak bylo popsáno výše, na bezprostřední následky TČ mnohdy navazují další přidružené. Oběť je nucena často řešit mnoho problémů najednou, ačkoli jí to aktuální psychický stav nemusí umožňovat, a proto potřebuje pomoc.

Dle míry profesionality pomoci, ke které se oběti mohou dostat, můžeme takovou pomoc členit na **laickou**, poskytovanou nejbližším okolím, a **odbornou**. Odborná pomoc, s jejíž nabídkou přicházejí zejména nestátní organizace, se dále diferencuje podle konkrétních potřeb oběti. Poslední dobou se zvyšující se péče o oběti trestných činů projevuje i v pomoci, kterou zajišťuje stát. V kapitole 4 již bylo pojednáno o službách krizových interventů. Za zcela specifickou pomoc nabízenou obětem lze považovat od roku 2001 služby Probační a mediační služby. Ta je organizační složkou státu zřízenou zákonem o Probační a mediační službě, na základě kterého lze obětem poskytnout mediaci jakožto „*mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávanou v souvislosti s trestním řízením*“.¹⁸⁹ Možnost mediace je výsledkem snah o alternativní přístupy k tradiční trestněprávní reakci na TČ. Jeho základem je náhled na TČ jako na konflikt především mezi konkrétními jedinci (a nikoli mezi pachatelem a státem), který je třeba řešit především na neformální mezilidské úrovni se snahou obnovit narušené vztahy a odčinit způsobená příkoří.¹⁹⁰ Tyto snahy jsou známé pod označením *restorativní justice*.

6.1 Laická pomoc obětem trestných činů

Hloubku psychické traumatizace podstatně ovlivňuje fakt, zda má oběť přístup ke zdrojům neformální sociální podpory¹⁹¹. Existence dobrého rodinného zázemí je jedním z klíčových momentů v postviktimitizační fázi, který může podpořit rychlé uzdravení oběti a navázání na předchozí život. Čírtková v této souvislosti hovoří o tzv. *recovery environment*¹⁹². Oběti v době po činu potřebují více než zástupy odborníků pochopení a bezpečí rodiny, jejich citlivý a taktický přístup. I v této fázi dochází poměrně překvapivě k pochybením,

¹⁸⁹ § 2 odst. 2 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě.

¹⁹⁰ VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J., 2012, cit. 7, s. 192.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 201–202.

¹⁹² ČÍRTKOVÁ, L., 2014, cit. 6, s. 81.

kteřé situaci obětím spíše komplikují. Patrně nejčastější chybou je uplatňování strategie ignorování faktu trestného činu, která blokuje přirozené mechanismy vyrovnávání se s traumatem.¹⁹³

Rodina by měla vědět, že oběť na TČ nikdy nezapomene. Její úloha má spočívat v poskytování bezvýhradné emocionální podpory. Bude-li oběť chtít o deliktu mluvit, měli by rodinní příslušníci umět naslouchat. Rodina dále může pomáhat tehdy, uchyluje-li se oběť k sebeobviňování. Tehdy je třeba nabídnout alternativní pohledy, které pomohou oběti změnit náhled na TČ a dát události nějaký smysl. Oběť dále uvítá, bude-li ujištěna, že její problémy jsou normálním důsledkem nastalé situace. Rodina by měla dále podněcovat oběť k aktivitě a podpořit ji v činnostech, které zvládne, aby se navrátila víra ve vlastní schopnosti.¹⁹⁴

6.2 Organizace pomáhající obětím trestných činů

Za základ současných snah o profesionální podporu obětí můžeme považovat iniciativu *Victim Support* založenou roku 1974 ve Velké Británii, jejímž cílem bylo v prvé řadě poskytovat konkrétní služby konkrétním obětím¹⁹⁵. Se značnou časovou prodlevou se občanské iniciativy, poskytující po vzoru *Victim Support* respekt, uznání a podporu obětím, zakládaly i v České republice. Jako první se na poli pomoci obětím trestných činů uplatnila v roce 1991 organizace **Bílý kruh bezpečí** (dále jen "BKB"). V současné době se v oblasti pomoci obětím angažuje již poměrně rozsáhlý počet subjektů, přičemž zpravidla se zaměřením na specifické cílové skupiny. K významnějším patří např. *Rosa* (pomoc ženám jako obětím domácího násilí), *Acorus* (pomoc osobám ohroženým domácím násilím), *Elektra* (pomoc ženám zneužitým v dětství) nebo *In IUSTITIA* (pomoc obětím trestných činů páchaných z nenávisti).

Požadavek na vznik těchto organizací závazně vyslovila i Směrnice EP a Rady, když ve svém čl. 8 požaduje, aby členské státy zajistily, že oběti budou mít podle svých potřeb přístup k důvěrným službám podpory pro oběti¹⁹⁶. Ty mají mít povahu zejména služeb právních, psychologických, sociálních a restorativních a dalších, bez jejichž existence by byly

---

193 ČÍRTKOVÁ, L.; VITOUŠOVÁ, P., 2007, cit. 51, s. 126.

194 Tamtéž, s. 126–130.

195 Ještě dříve se objevují jiná hnutí, ta svoji podporu obětím vtělila do programu, jehož hlavním cílem bylo zpřísnění trestní represe vůči pachatelům závažných trestných činů.

196 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV, 2012, cit. 176.

oběti ponechány svému osudu. Jejich zřizování vychází z faktu, že tam, kde tyto služby pro oběti existují, jsou na tom oběti lépe a rychleji se zotaví z prožitého traumatu¹⁹⁷.

Ve většině případů platí, že oběť překoná krizi sama, případně za pomoci krátkodobé psychoedukace a poradenství. V případech závažných násilných deliktů bývá poskytována psychologická péče (první psychologická pomoc nebo i následná psychologická pomoc formou např. psychoterapie). Samotná psychologická pomoc je však jen dílčí pomocí, která nevyřeší faktické potřeby nastalé po TČ. Moderní pojetí pomoci obětem zdůrazňuje komplexní přístup, který tvoří psychologické, právní a praktické či sociální služby poskytované obětem. Ideální pomoc nabízená oběti tak v sobě bude zahrnovat kombinaci a kooperaci všech služeb, které oběti pomohou s momentálními problémy.¹⁹⁸

6.2.1 Systém pomoci obětem trestných činů

Praxe se v oblasti poskytování pomoci v jednotlivých zemích Evropy liší. Společným znakem bývá neziskový nestátní charakter takových organizací. Princip nezávislosti služeb je považován za nejvhodnější, neboť nezávislé odborné služby hájí nezřídka zájmy obětí ve vztahu k státním institucím¹⁹⁹. Odlišnosti mohou spočívat ve způsobu financování těchto služeb, v osobách, které je zajišťují, ve způsobu, kterým dochází ke kontaktu s oběťmi, a v druzích poskytovaných služeb.

V České republice jsou pomáhající organizace odkázány převážně na vlastní zdroje financování (např. dary nebo odkazy zůstavitelů) a za zákonem stanovených podmínek mohou organizace požádat o přiznání dotace na svou činnost²⁰⁰. Zákonná regulace poskytovaných služeb klade důraz na kvalitu služeb, kterou zajišťují vysokoškolsky vzdělané osoby ve spolupráci s proškolenými dobrovolníky. Z hlediska způsobu, jakým dochází ke kontaktování organizací oběťmi, lze rozlišit dvě situace. Buď je oběť informována o možnosti získat odbornou pomoc vyjmenovanými subjekty podle zákona o obětech, nebo musí pomoc aktivně vyhledat sama (oběti latentní).

Nejdelší tradici v poskytování pomoci obětem trestných činů má BKB. V současnosti spravuje již celou síť poraden a klientům se zde dostane úplné viktimologické intervence – ta zahrnuje právní, organizační (praktickou) a v neposlední řadě psychologickou pomoc. Navíc

197 McKENNA, D. Situace ve prospěch obětí se zásadně mění. *Zpravodaj BKB*. 2013, roč. 22, č. 4, s. 4.

198 VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J., 2012, cit. 7, s. 209- 211.

199 VITOUŠOVÁ, P. Poskytování odborné pomoci obětem a nový registr poskytovatelů. *Zpravodaj BKB*. 2013, roč. 22, č. 4, s. 35.

200 § 38 odst. 1 zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a § 104 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

jsou u zvláště zranitelných obětí možné „další navazující (nadstandardní) služby jako doprovod k soudu, návštěvu zraněné oběti v nemocnici, cílenou psychoterapii či výjezd k pozůstalým“.²⁰¹ Lze se domnívat, že v tak zátěžové situaci je pro oběť poskytnutá podpora ze strany odborníků zásadní, a to jak v oblasti formálních záležitostí, tak i těch terapeutických. Služby klientům zde poskytuje tým odborníků, jehož členové disponují krom svých odborných znalostí (např. právních) též znalostmi viktimologické intervence²⁰². Významné postavení této organizace potvrzuje i členství v organizaci *Victim Support Europe*, jejíž činnost slouží k výměně informací a poznatků získaných v oblasti pomoci obětem.

Sít' organizací věnujících se obětem je vedle legislativních opatření dalším nezbytným předpokladem pro efektivní naplňování jejich potřeb. Nadto mají organizace obrovský vliv na informovanost veřejnosti o širokých aspektech viktimizace. Vydáváním článků, publikací, osvětových brožur a jiných materiálů, stejně jako zřizováním linek důvěry, internetových stránek a jejich on-line poraden nejenže pomáhají řešit aktuální problémy obětí, ale také vhodným způsobem problematiku přibližují široké společnosti.²⁰³ I v této oblasti je velmi aktivní BKB, který pravidelně vydává publikace (viz *Zpravodaj BKB*), manuály pro práce s oběťmi (např. *Pomoc obětem znásilnění*) i materiály pro oběti (např. *Svědék u soudu*). Zlepšení v přístupu k obětem realizuje i školením příslušníků OČTŘ nebo prosazováním legislativních návrhů.

6.2.2 Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů

Zlepšit informovanost obětí o dostupnosti odborné pomoci umožňuje zákonem o obětech zřízený registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů. Registr, který obsahuje aktuální seznam poskytovatelů pomoci obětem, druh jimi poskytované pomoci a jejich územní rozsah, vede Ministerstvo spravedlnosti v elektronické podobě²⁰⁴ (§ 48 zákona o obětech). Registr slouží jako informační zdroj o dostupných službách pro všechny oběti. Funguje zároveň pro všechny, kteří mají povinnost oběti o těchto subjektech informovat. Způsob evidence služeb na jednom místě může mít dle mého názoru pozitivní vliv i na latentní oběti. Jejich šance dostat se k adekvátní pomoci může být ztížena tím, že zůstávají stranou oficiálních procedur. Pro takové oběti může být nyní mnohem snadnější obstarat si ze souboru informací kontakt na takový subjekt, který jim vyhovuje nejvíce.

---

201 VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J., 2012, cit. 7, s. 212.

202 Tamtéž, s. 212.

203 VELIKOVSKÁ, M., 2016, cit. 2, s. 120–122.

204 Registr je zpřístupněný na internetové adrese <https://otc.justice.cz>.

Registr však ze strany odborníků prozatím čelí značným výhradám. Měl by pracovat tak, aby byl pro uživatele přehledný a srozumitelný. Přitom je patrné, že nároky na srozumitelnost budou větší právě u obětí (než u jiných osob), u kterých je pravděpodobné, že se v registru budou muset orientovat v době psychického rozrušení. Vyhledávání subjektů podle soudních okresů by mělo ustoupit jednoduchému abecednímu seznamu míst (např. okresů), kde je služba dostupná. Dalším nedostatkem je neexistence možnosti vyhledávat podle cílové skupiny obětí, kterým je služba určena. Oběti musí projít desítky organizací, než naleznou tu, která jim poskytne odpovídající služby. Výsledky vyhledávání také obsahují pro oběti zcela nadbytečné informace jako je IČ, veřejné ID nebo zavádějící informace o sídle organizací (zvláště u organizací s celostátní působností). Místo toho by zde měly být vidět kontaktní údaje (telefon, email, internetová adresa).²⁰⁵

6.3 Organizace In IUSTITIA

Jedním ze subjektů, který je zapsaný v registru poskytovatelů pomoci obětem, je obecně prospěšná společnost In IUSTITIA. Pomoc u této organizace nalézají oběti tzv. *hate crimes* neboli násilí z nenávisti, které jsou napadány „z důvodu své domnělé nebo skutečné rasy, etnické nebo národnostní příslušnosti, sexuální orientace nebo identity, pohlaví, věku, zdravotního stavu, vyznání, nebo skutečnosti, že jsou bez vyznání, politického přesvědčení, subkulturní příslušnosti nebo příslušnosti k některé další sociální skupině“.²⁰⁶ Útoky tohoto typu mívají symbolický charakter a nejsou tak zaměřeny na jedince pro jejich osobní vlastnosti, nýbrž pro jejich příslušnost k určité skupině.

Násilí z nenávisti je zejména v době růstu extremistických tendencí obyvatelstva dobře hmatatelným fenoménem, jehož důsledky se snaží zmírňovat odborníci z In IUSTITIA. Ti už několik let sledují, jakým způsobem ovlivňuje pozici těchto obětí zákon o obětech z roku 2013. Pro pozorování a následné identifikování nedostatků praktického fungování zákona mají tyto osoby velmi výhodnou pozici. Na konkrétních případech sledují způsob, jakým jsou jednotlivá ustanovení zákona aplikována OČTŘ v jednotlivých situacích, co případně brání úspěšné aplikaci a jakým způsobem to zasahuje oběti. V době neexistence výsledků konkrétních výzkumů zaměřených na ověření spokojenosti obětí s jejich pozicí v trestním řízení a s prací OČTŘ v jeho rámci (přičemž na zlepšení spokojenosti obětí lze nahlížet jako

---

205 VITOUŠOVÁ, P., 2013, cit. 199, s. 34–36.

206 Kolektiv autorů. *Zapomenuté oběti: násilí z nenávisti a poradenství pro jeho oběti v ČR*. Praha: Foundation "Remembrance, Responsibility and Future", 2010, s. 16.

na jeden z primárních cílů zákona) je možné zčásti delegovat tvorbu hodnocení úspěšnosti zákona i na organizace pracující s oběťmi. Odborné kompetence těchto organizací jsou zdůrazněny i faktem, že dostávají prostor k uplatnění svých připomínek při tvorbě²⁰⁷ zákonů, přičemž v mnohých případech jsou jejich žádosti vyslyšeny a promítnuty do zákonných ustanovení. Z těchto důvodů zde budou zmíněny některé poznámky organizace In IUSTITIA k dosavadní aplikaci zákona (od 1. 8. 2013 do 1. 6. 2016). Uvedu i z těchto poznatků pramenící postoje této organizace ke změnám právní úpravy provedené novelou zákona o obětech²⁰⁸, jejíž účinnost se datuje k 1. 4. 2017. Naopak nebudu poukazovat na nedostatky již v této práci zmíněné (viz podkapitola 5.4).

6.3.1 Podněty ke zlepšení ze strany In IUSTITIA

Návrhy ze strany jmenované organizace se týkají následujících práv:

Právo být identifikován jako oběť a jako zvlášť zranitelná oběť

Poskytovatel služeb In IUSTITIA (dále jen "Poskytovatel") uvádí, že zmíněná novelizace zákona o obětech částečně zhoršuje postavení nepřímých obětí. Ustanovení § 3 odst. 2 zákona o obětech nově, místo posouzení toho, zda je pozůstalý osobou blízkou, bude pro přiznání všech práv oběti podle zákona o obětech požadovat zvážení, zda pozůstalý utrpěl v důsledku smrti oběti újmu. Podle Poskytovatele není jasné, dle čeho bude vznik újmy hodnocen, a proto hrozí riziko, že pozůstalí i přes smrt blízkého člověka nebudou schopni prokázat bližší vztah k zemřelé osobě a nebudou tak identifikováni jako oběti, což povede k jejich traumatizaci. Proto Poskytovatel doporučoval od novelizace daného ustanovení upustit.

Novela také rozšiřuje zákonnou presumpci postavení oběti i na posuzování zvláštní zranitelnosti tak, že se v pochybnostech toto postavení přizná. Poskytovateli ale v zákoně chybí ustanovení, které by umožnilo domáhat se nápravy v případě, že status zvláštní zranitelnosti nebude chybným způsobem přiznán. Tato konstrukce má dle něj předcházet případné újmě (sekundární), která by nastala, kdy by rozhodnutím OČTŘ oběť přišla o svá zásadní práva vyplývající z takového statusu (např. právo nesetkat se s pachatelem). Jedinou možností je pouze právo poškozeného požádat v přípravném řízení o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce podle § 157a TřŘ. K lepší vymahatelnosti práv

---

207 Tvorbu příslušné legislativy často také iniciují.

208 Zákon č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a další související zákony.

spojených se statusem zvláštní zranitelnosti by měl podle Poskytovatele zákon o obětech obsahovat institut přezkumu postupu policejního orgánu dozorujícím nebo nadřízeným orgánem (tento institut by se uplatňoval i tam, kde by postavení oběti nebylo přiznáno vůbec). Dle návrhu Poskytovatele by měla mít stížnost odkladný účinek. Do rozhodnutí o této stížnosti by se tak dále nevykonávaly vůči oběti (poškozenému) další úkony trestního řízení. Poskytovatel vychází z toho, že o tomto statusu musí být rozhodnuto co nejdříve. Pozdější přiznání některých práv totiž může znamenat, že toto dočasné odepření těchto práv nepůjde zcela zhojit.

Právo na informace

Za nevhodný postup považuje Poskytovatel informování obětí o službách pomoci (podle § 8 odst. 1 písm. b) zákona o obětech) tím způsobem, že jim je poskytnut seznam všech subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci. Neochota některých příslušníků policie vybrat a doporučit pouze služby odpovídající konkrétním potřebám oběti s poukazem na to, že nemohou rozlišovat mezi jednotlivými subjekty, je podle Poskytovatele nepochopením smyslu zákona. Oběti se musí v seznamu zorientovat samy, což může být nad jejich síly. Tento postup je dle Poskytovatele třeba nahradit jednotným postupem, který bude v souladu s ochranou před sekundární viktimizací (podle něj by např. oběti domácího násilí měly být odkazovány do poraden pro oběti domácího násilí, oběti hate crimes do poraden pro oběti hate crimes atp.). Jakýkoli jiný postup, jak vyplývá z praxe Poskytovatele, může mít pro oběť neblahé důsledky.

Poskytovatel shledává jako nežádoucí změnu, kterou novela reagovala na mnohdy obširné a v konkrétních případech mnohdy nepotřebné poskytování informací. Ustanovení § 13 zákona o obětech dává možnost oběti prohlásit, že nechce být informována o svých právech. Takové vzdání se není absolutní – netýká se informací o právech poškozených v trestním řízení. Poskytovatel uznává, že zejména obětem majetkové trestné činnosti může takové ustanovení pomoci, zároveň se ale obává, zda v praxi nedojde ke zhoršení informovanosti obětí. Z jeho zkušeností vyplývá, že se lidé často omylem vzdávají práv, kterým nerozumí nebo která jsou jim prezentována jako administrativní zátěž, a to především v situaci, kdy jsou traumatizováni. Poskytovatel by zákon upravil tím způsobem, že by bylo možné vzdát se jen ústního poučení a písemné poučení by oběť dostala ve všech případech. O právu na ochranu před hrozícím nebezpečím a o právu na ochranu soukromí by však musela být oběť informována vždy ústně.

Právo na ochranu soukromí

Ze zkušeností Poskytovatele bývá v oblasti ochrany soukromí porušováno právo obětí na vedení osobních údajů (údaje o bydlišti, místě výkonu zaměstnání a osobní, rodinné a majetkové poměry) odděleně tak, aby se s nimi mohli seznamovat pouze OČTŘ. Přitom se na první pohled nejedná o informace, které by obviněný potřeboval k realizaci svého práva na obhajobu. Na druhé straně jde u obětí o velmi důležité právo, které je chrání před sekundární viktimizací. Využití odděleného vedení údajů ve spisu významně zvyšuje pocit bezpečí oběti a může posilovat spolupráci s OČTŘ. Dle Poskytovatele v praxi dochází k popírání těchto práv vlivem nepochopení jejich významu pro oprávněné osoby (vedle oběti se chrání i právo zmocněnce, zákonného zástupce, opatrovníka nebo důvěrníka oběti dle § 16 zákona o obětech) a ke zpochybňování žádostí o jejich skrytí. Na rozdíl od možnosti utajení totožnosti a podoby svědka, kde má policejní orgán možnost zvážení uplatnění institutu s ohledem na hrozící nebezpečí, žádosti o oddělené vedení údajů dle § 55 odst. 1 písm. c) TrŘ zásadně vyhovět musí.

Právo na ochranu před druhotnou újmou

Ochránit oběť před sekundární viktimizací je podle Poskytovatele účelem celého zákona o obětech a na realizaci ochrany se podílejí všechny zúčastněné subjekty. Poskytovatel považuje teoreticky toto právo za dobře prosazené zákonnými ustanoveními v § 17 až 22 zákona o obětech. Praktickým problémem obětí, jež nemají status zvláště zranitelných, však bývá odmítání jejich důvodů k zamezení kontaktu s obviněným. Argumentace, užívání často soudy, založená na nutnosti dodržet právo obviněného na spravedlivý proces, je Poskytovatelem považovaná za příliš úzkou a chybnou. Poskytovatel se domnívá, že smyslem tohoto práva je to, aby obhajobě bylo garantováno právo kladení otázek, vyjádření se k výpovědi oběti jako svědka a právo rozporovat věrohodnost takové osoby. Realizaci těchto práv však podle Poskytovatele zajišťuje i výslech formou audiovizuální techniky (§ 111a TrŘ), jenž umožňuje obhajobě na základě přímého pozorování chování a reakcí osoby hodnotit její věrohodnost, a to i bez fyzické přítomnosti v konkrétní jednací síni. Ačkoli TrŘ obsahuje nástroje, které navazují na zákonem o obětech zakotvenou ochranu před druhotnou újmou (a umožňují její realizaci v řízení před soudem), bývá obětem toto právo často upíráno, aniž by měly možnost se ho domoci.

Výhrady Poskytovatele k fungování ustanovení § 18 zákona o obětech o povinnosti vést výslech zvlášť šetrně spočívají v nedostatku informací, zkušeností a dovedností ve vztahu ke specifickým jednotlivých skupin zvlášť zranitelných obětí. Praxe Poskytovatele pomoci obětem hate crimes hovoří o tom, že OČTŘ zatím nedovedou přihlídnout k specifickým právě této skupiny obětí. Poměrně dobře jsou naopak OČTŘ podle Poskytovatele schopny pracovat s dětskými oběťmi, oběťmi sexuálního násilí nebo oběťmi z řad seniorů. Možným důvodem této situace je z pohledu Poskytovatele to, že oběti hate crimes jsou méně známé, obecně více stranou pozornosti oproti např. sexuálním obětem. Jednotlivá specifika obětí by se dle Poskytovatele měla stát součástí výuky pro OČTŘ.²⁰⁹

Z výše uvedeného je patrné, že fungování zákona v každodenní praxi zatím nepřináší zlepšení situace obětí ve všech případech. Z hlediska Poskytovatele by měl zákon jednak projít jistými legislativními úpravami, jednak by se měla zlepšit praxe všech osob, které zákon při své činnosti aplikují. Nejednotné uplatňování zákonných ustanovení může být typickým jevem nové úpravy, ale obzvlášť s ohledem na zájmy obětí jako skupiny osob, které potkalo neštěstí, je zapotřebí tento stav co nejdříve opustit. Podle mého názoru by bylo na místě, aby se zejména u soudců a příslušníků policie ustálil jednotný výklad opřený o skutečný smysl úpravy zákona o obětech. Z tohoto důvodu souhlasím především s návrhy Poskytovatele týkající se požadavků na vzdělávání osob dostávajících se do kontaktu s oběťmi a na tvorbu metodických pokynů pro jednotlivé situace, které by měly vyústit ve sladění praxe ve prospěch obětí. Konkrétně lze podporovat prohlubování viktimologických znalostí o psychologii obětí a dopadu TČ na ně, které by mělo pozitivně ovlivnit rozhodování např. o žádostech o zabránění kontaktu oběti s osobou, proti které se řízení vede, nebo o odděleném vedení údajů ve spisu. Také lze podporovat vznik metodických pokynů, které budou OČTŘ vést k tomu, aby v případě podávání informací oběti odkazovaly jen na ty organizace, jejichž služby budou pro oběť vhodné. Podobně by měl být upraven metodický postup, který by OČTŘ napomáhal správně identifikovat zvlášť zranitelné osoby. K těmto pomocným a vzdělávacím činnostem lze využít bohatých zkušeností poskytovatelů služeb, ale i dalších expertů.

S většinou ze zmíněných návrhů změn legislativního charakteru, tak jak jsou navrhovány Poskytovatelem, lze souhlasit. Oproti Poskytovateli však nemám za to, že by ustanovení § 2 odst. 3 zákona o obětech omezovala práva pozůstalých. Také dle důvodové zprávy k novele zákona je toto pojetí v souladu se Směrnicí EP a Rady a dále plně odpovídá

---

209 KALIBOVÁ, K. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č.45/2013 Sb.*, Praha: In IUSTITIA, 2016, s. 5–38.

smyslu a účelu těch právních norem, které zavádějí povinnost poskytovat obětem zvláštní práva, podporu a pomoc.²¹⁰ Nové ustanovení má tedy fungovat jako prevence zneužívání postavení oběti. Co se týká dalších návrhů, jistě by měly potenciál na zlepšení situace, neboť vychází ze zachycených nedostatků praxe. Na druhou stranu podle mého mínění není vždy nutné prosazovat změny legislativní cestou. Příkladem může být diskuse o zavedení institutu přezkoumání rozhodnutí o tom, že osoba nebyla označena za zvlášť zranitelnou (nebo za oběť vůbec). Pokud by byl tento institut promítnut do zákona o obětech, mohl by kromě žádoucí jistoty obětí, že jim jejich práva nebudou svévolně upřena, přinést i obtíže. Možnost obětí napadat rozhodnutí policejního orgánu stížnostmi by neprospěla jednoduchosti a neformálnosti řízení a mohla by způsobovat průtahy v řízení. K úvahám o doplnění textu zákona přitom dochází pouze vlivem špatné aplikace daných ustanovení ze strany OČTŘ, neboť předmětné ustanovení zákona dává samo o sobě obětem dostatečné záruky tím, že je za oběti (i zvlášť zranitelné) považuje i v pochybnostech. Z mého pohledu se jeví jako účelnější ponechat stávající úpravu a působit spíše na OČTŘ tak, aby sjednotily svoji praxi a skutečně svým počínáním naplňovaly základní zásady zákona o obětech. Zejména aby respektovaly osobnost a důstojnost oběti, vycházely jí podle možností vstříc a aby se vyvarovaly prohlubování újmy nebo způsobování újmy druhotné.

---

210 Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. [online] In: *Vládní návrh, kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů*, 2015 [cit. 2017-12-05], s. 14. Dostupné z: <http://www.psp.cz/doc/00/12/41/00124194.pdf>.

Závěr

Cílem mé práce bylo podat ucelené pojednání o problematice oběti trestného činu v kriminologii. Problematika oběti trestného činu je v rámci kriminologie pouze dílčí zkoumanou oblastí, jíž se věnuje viktimologie. Práce se zaměřila na zjištění toho, jakým způsobem oběť vnímá TČ, jaké jsou její potřeby a jakými způsoby lze oběti ideálně pomoci překonat její krizi. Viktimologie se tímto způsobem snaží v co nejširší míře prosazovat oprávněné zájmy obětí. Velmi důležitým poznatkem, na jehož uznání viktimologie apeluje, je nutnost respektovat osobnost oběti a snažit se minimalizovat další nežádoucí dopady na její osobu. Práce se dále zaměřila na to, jakým způsobem jsou tyto viktimologické poznatky přijímány společností a zejména jakým způsobem jsou reflektovány právem. Je tomu již více než půl století, co je obětem věnována velká pozornost. Byť se vývoj této pozornosti zpočátku opíral o názory, které mohly obětem spíše uškodit, současnost vystihují snahy odborníků o bezvýhradnou podporu a pomoc obětem.

Jednou z rozebíraných oblastí je i snaha viktimologie o to, aby ke kriminalitě nedocházelo, resp. aby se co nejvíce snižovala míra celkové kriminality. Viktimologie za tím účelem pozoruje kriminalitu a všímá si charakteristik obětí, které mohou působit jako možné činitele umožňující vznik trestných činů. Identifikovat jedince ohrožené kriminalitou a zaměřit se na ně v rámci viktimologické prevence může být jednou z efektivních cest, jak se může dařit snižovat kriminalitu.

I když není možné oběť uchránit od viktimizace, mělo by být pravidlem, že k obětem bude v době po spáchání TČ přistupováno s náležitými znalostmi. Je nepochybné, že lze ovlivnit následný přístup k oběti TČ a že právě tento přístup hraje nesmírnou roli v tom, jak se oběť cítí a jak rychle se dokáže z TČ zotavit. Mnohdy je oběť nejen v trestním řízení zbytečně zraňována, neboť není respektován specifický přístup, který je pro jednání s obětí TČ nutností. Viktimologie se snaží přijít na to, co je podstatou traumatizace obětí, a jak se tato traumatizace promítá do prožívání a chování osob. Ačkoli se hloubka zasažení mezi oběťmi trestných činů liší na základě mnoha faktorů, na obecné úrovni lze vysledovat několik potřeb, které bývají společné většině obětí. Nejvyšší hodnotu má pro oběti důvěra, se kterou osoby přistupují k jejím svědectvím, zajištění informací a bezpečí. Nepochopení těchto potřeb je považováno za základ sekundární viktimizace, které se dopouštějí nejen OČTŘ, uváděné jako její nejčastější původci, ale i média, blízcí, znalci nebo lékaři. Za nejlepší prevenci sekundárního zraňování lze považovat samotné povědomí o újmě obětí i o jejich následných potřebách, jehož šíření lze jen podporovat. Vhodným nástrojem osvěty by mohly být

například školami organizované přednášky (za pomoci neziskových organizací). Efektivním nástrojem osvěty disponují také média. Zatím se ale nelze domnívat, že by zde panovaly takové novinářské poměry, které by byly pro oběti příznivé. K nevhodným přístupům k obětem média navíc přispívají některými interpretacemi deliktů, které mohou zkreslovat představu společnosti o obětech tím, že jsou činěny bez znalostí z oblasti viktimologie. Média by přitom krom pasivní ochrany mohla oběti i aktivně podporovat a celou problematiku lidem více přibližovat (vyjadřováním solidarity, informováním o obvyklých reakcích na TČ apod.).

Z pohledu práva je patrně nejlépe regulovatelným vztahem ten mezi oběťmi a OČTŘ. Ten byl v roce 2013 zákonem o obětech upraven tak, aby se obětem dostalo respektu k jejich osobnosti a důstojnosti a aby se k nim přistupovalo šetrně a zdvořile. Do té doby se OČTŘ často neřídily těmito zásadami a obětem často prohlubovaly újmu. Zákon o obětech měl radikálně zlepšit pozici oběti tím, že zavedl široký katalog práv koncipovaný především jako povinnosti OČTŘ přistupovat k oběti jako k subjektu zvláštní péče. Za tím účelem začaly OČTŘ také více pracovat na prohlubování svých znalostí o obětech a viktimologii, které jim mají napomoci v rozeznávání mýtů a dalších pastí viktimizace a které jim mají umožnit více se vcítit do role oběti. Zákon o obětech nadále zlepšuje postavení obětí (poškozených) i tím, že prostřednictvím novelizace TrŘ rozšiřuje také práva daná poškozeným. Celkové posílení pozice, které obětem umožňuje být neopomíjenou součástí trestního řízení, by mělo vést ve srovnání s minulostí k většímu zadostiučinění těchto osob. Z těchto důvodů byl zákon přijat velmi pozitivně a i nadále se obecně uznává, že je pro oběti velkým přínosem. Přesto má jisté nedostatky, na které upozorňují mnozí odborníci již delší dobu. Ani poslední novela zákona o obětech se se všemi výhradami nevypořádala a zejména u práva na informace by bylo zapotřebí dosáhnout úplného souladu se Směrnicí EP a Rady. Na základě poznatků organizace poskytující pomoc obětem trestných činů lze vedle legislativních úprav upozornit i na dosud neustálený výklad zákona, který může oběti připravit o jejich práva. Jeho příčinou jsou především zatím stále nedostatečné znalosti viktimologie a neexistence sjednocujících pokynů pro OČTŘ. Posoudit dopad zákona na oběti trestných činů a ověřit splnění jeho cílů by mohl i viktimologický výzkum. I přes význam realizace viktimologických výzkumů pro mnoho oblastí zájmu viktimologie neprobíhá bohužel jejich vytváření v České republice pravidelným a systematickým způsobem.

Přestože je viktimologie ještě stále relativně mladá vědecká disciplína, její vliv pomalu roste. Viktimologie stála za ukončením rozšiřování práv výlučně pachatelů trestných činů a zaslouženě obrátila pozornost k obětem, které v době jejího vzniku neměly v systému trestního práva důstojné postavení. V průběhu vývoje doznalo její zaměření určitých změn,

které vyústily v orientaci zejména na otázky primární prevence a sekundární prevence v podobě hledání vhodné pomoci obětem a zlepšení jejich postavení v trestním řízení. Zatím posledním podstatným opatřením ve prospěch obětí je zákon o obětech, prostřednictvím kterého by se mělo nahlížet na oběť jako na subjekt zvláštní péče. Staví-li se zatím někteří k zákonu o obětech kriticky, jejich důvodem jsou ve většině případů nenaplněná očekávání, která do fungování zákona vkládali. Idea zákona je rozhodně správná. Při snaze o lepší naplňování jeho cílů by i nadále mělo být přihlíženo k názorům organizací, které těmto obětem poskytují pomoc.

Seznam zkratek

BKB	Bílý kruh bezpečí
EU	Evropská Unie
OČTR	Orgány činné v trestním řízení
Policie	Policie ČR
Směrnice EP a Rady	Směrnice Evropského parlamentu a Rady, kterou se zavádí minimální práva pro podporu, ochranu a práva obětí trestného činu
TČ	Trestný čin
TrŘ	Trestní řád
Zákon o obětech	Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

BOHDÁLEK, M. Zapomenuté oběti – Projekt výzkumu násilí z nenávisti v ČR. In: *Zapomenuté oběti: násilí z nenávisti a poradenství pro jeho oběti v ČR*. Praha: Foundation "Remembrance, Responsibility and Future", 2010, s. 15–73. ISBN 978-80-254-8088-5.

ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. 3. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 445 s. ISBN 978-80-7380-461-9.

ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, 158 s. ISBN 978-80-262-0582-1.

ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, 318 s. ISBN 978-80-7380-581-4.

ČÍRTKOVÁ, L.; VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007, 191 s. ISBN 978-80-247-2014-2.

DIBLÍKOVÁ, S. a kol. *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2015*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, 131 s. ISBN 978-80-7338-162-2.

DIGNAN, J. *Understanding Victims and Restorative Justice*. Berkshire: Open University Press, 2005, 238 s. ISBN 0-335-20979-3.

DURDÍK, T. Využití institutů posilujících ochranu poškozených při jednání u soudu. In: JELÍNEK, J.; GŘIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 50–59. ISBN 978-80-87576-39-7.

GILLERNOVÁ, I.; BOUKALOVÁ, H. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006, 280 s. ISBN 80-246-1293-3.

GŘIVNA, T. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, J.; GŘIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 22–30. ISBN 978-80-87576-39-7.

GŘIVNA, T. a kol. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014, 520 s. ISBN 978-80-7400-513-8.

GŘIVNA, T.; SCHEINOST, M.; ZOUBKOVÁ, I. *Kriminologie*. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s. ISBN 978-80-7478-614-3.

GŘIVNA, T.; VÁLKOVÁ, H. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb., s účinností k 1. dubnu 2017. *Trestněprávní revue*. 2017, roč. 16, č. 9, s. 196–201. ISSN 1213-5313.

- HERCZEG, J. *Média a trestní řízení*. Praha: Leges, 2013, 282 s. ISBN 978-80-87576-50-2.
- JELÍNEK, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 319 s. ISBN 978-80-7502-016-1.
- JELÍNEK, J.; GŘIVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 251 s. ISBN 978-80-87576-39-7.
- JELÍNEK, J.; PELC, V. *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. Bulletin advokacie*. 2015, roč. 23, č. 11, s. 19–23. ISSN 1210-6348.
- KALIBOVÁ, K. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č.45/2013 Sb.*, Praha: In IUSTITIA, 2016, 48 s. ISBN 978-80-88172-14-7.
- Komise OSN pro prevenci kriminality a trestní soudnictví. *Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997 (český překlad J. Válková). 116 s. ISBN 80-86008-46-0.
- KOZÁK, V. *Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. Trestněprávní revue*. 2016, roč. 15, č. 9, s. 204–206. ISSN 1213-5313.
- KOZÁK, V. *Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech trestných činů. Trestněprávní revue*. 2015, roč. 14, č. 9, s. 209–211. ISSN 1213-5313
- MAREŠOVÁ, A. *Resortní statistiky – základní zdroj informací o kriminalitě v České republice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 148 s. ISBN 978-80-7338-110-3.
- MARTINKOVÁ, M. *K problematice obětí kriminality v ČR – výsledky výzkumné sondy. Kriminálnístika*. 2015, roč. 48, č. 3, s. 161–174. ISSN 1210-9150.
- McKENNA, D. *Situace ve prospěch obětí se zásadně mění. Zpravodaj BKB: Bílý kruh bezpečí, sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti*. 2013, roč. 22, č. 4, s. 3–4. ISSN 1213-8282.
- MELOY, M. L.; MILLER, S. L. *The Victimization of Women: Law, Policies, and Politics*. New York: Oxford University Press, 2011, 256 s. ISBN 978-0-19-976510-2.
- NETÍK, K.; HÁJEK, S.; NETÍKOVÁ, D. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C. H. Beck, 1997, 140 s. ISBN 80-7179-177-6.
- NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. 3. vyd. Praha: ASPI, 2008, 527 s. ISBN 978-80-7357-376-8.

RŮŽIČKA, M.; PŮRY, F.; ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, 730 s. ISBN 978-80-7179-559-9.

SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů viktimologie*. Liberec: Technická univerzita, 2003, 81 s. ISBN 80-7083-745-4.

SOCHŮREK, J.; SLUKOVÁ, K. *Úvod do viktimologie pro pomáhající profese*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2013, 120 s. ISBN 978-80-7372-951-6.

ŠÁMAL, P. K novelizaci trestního řádu v souvislosti s návrhem zákona o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, J.; GRÍVNA, T. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 31–49. ISBN 978-80-87576-39-7.

VÁLKOVÁ, H.; KUČHTA, J. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, 636 s. ISBN 978-80-7400-429-2.

VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada, 2016, 168 s. ISBN 978-80-247-4849-8.

VITOUŠOVÁ, P. Poskytování odborné pomoci obětem a nový registr poskytovatelů. *Zpravodaj BKB*. 2013, roč. 22, č. 4, s. 34–36. ISSN 1213-8282.

VYMĚTAL, Š.; VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Novináři a oběti trestných činů*. Praha: MV ČR, 2008, 80 s. ISBN 80-7312-052-6.

Seznam použitých internetových zdrojů

Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. [online] In: *Vládní návrh na vydání zákona o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)*, 2012 [cit. 2017-11-25], s. 38–79. Dostupné z: <http://www.psp.cz/doc/00/08/45/00084575.pdf>.

Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. [online] In: *Vládní návrh, kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony*, 2015 [cit. 2017-12-05], s. 9–23. Dostupné z: <http://www.psp.cz/doc/00/12/41/00124194.pdf>.

MAREŠOVÁ, A.; MARTINKOVÁ, M. *O významu poznávání obětí trestné činnosti*. [online]. Praha: IKSP, 2009, 25 s. [cit. 2017-09-10]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/o-vyznamu-poznavani-obeti-trestne-cinnosti.aspx>.

MARTINKOVÁ, M. Zkušenosti obyvatel s některými delikty – výsledky viktimologického výzkumu. In: SCHEINOST, M. *Vybrané výsledky výzkumu IKSP v letech 2004–2007*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, s. 56–64. ISBN neuv. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/361.pdf>.

Tilburg University [online]. Tilburg University: ©2017 [cit. 2017-12-7]. Dostupné z: <http://www.tilburguniversity.edu/research/institutes-and-research-groups/intervict/about/>.

Seznam použitých právních předpisů

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů.

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě).

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zákon č. 52/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

Zákon č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. [online]. In: *Úřední věstník Evropské unie*, 2012, [cit. 2017-11-28]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/cs/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>.

Abstrakt

Problematika oběti trestného činu v kriminologii

Tato práce se zabývá problematikou oběti trestného činu v kriminologii. V rámci kriminologie se oběťmi trestných činů speciálně zabývá věda viktimologie. Předtím, než viktimologie vznikla, měla oběť v trestním řízení velmi omezenou pozici. Viktimologie se zasloužila o to, že se v posledních několika desetiletích začala obětem věnovat velká pozornost. Vrcholem tendencí, které posilují postavení oběti nejen v trestním řízení, bylo v České republice přijetí zákona o obětech trestných činů. Jedním z cílů práce je uceleně popsat viktimologické poznatky o obětech trestných činů. Dalším cílem práce je přiblížit právní úpravu, která se vztahuje k ochraně obětí, a posoudit její přínosy a nedostatky s ohledem na zjištěné viktimologické poznatky. Práce se v první kapitole zabývá historickým vývojem role oběti, popisuje vznik viktimologie a předmět jejího studia. Druhá kapitola věnuje pozornost nejužívanějším typologiím obětí a dále popisuje hlavní biologické, psychologické a sociologické charakteristiky obětí. Třetí kapitola popisuje viktimizaci, a to jako újmu způsobenou trestným činem a její dopad na oběť. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na negativní jev sekundární viktimizace a jeho hlavní původce, kteří zasazují obětem další zbytečné rány. V páté kapitole sleduje práce vývoj právní úpravy vztahující se k obětem a v poslední, šesté kapitole, práce identifikuje hlavní způsoby pomoci obětem. Z hlediska právní úpravy je speciální pozornost věnována zákonu o obětech trestných činů, jehož fungování se snaží práce zhodnotit. Takové posouzení by mělo vycházet ze znalostí nejdůležitějších potřeb obětí, které jsou popsány zejména v kapitole třetí a čtvrté. K hodnocení přínosu zákona také významným způsobem přispěla svými poznámkami organizace pomáhající obětem In IUSTITIA. Lze se domnívat, že uplatněním těchto poznatků by mohla být ochrana obětí trestných činů zvýšena.

Klíčová slova

Oběť, viktimizace, viktimologie

Abstract

Issue of victim of crime in the criminology

This diploma thesis deals with the issue of victim of crime in the criminology. One part of criminology is victimology which is focused on victims of crime. Before the formation of victimology, a victim had only very restricted position in criminal proceedings. This scientific discipline stood behind the expansion of attention focused on victims during last few decades. One of the consequences of these tendencies that are characteristic for strengthening position of victim not only in criminal proceedings is the acceptance of new Statute about victims of crime in the Czech Republic. One of the aims of this thesis is to create an integrated document about victimology knowledge of victims of crime. Another aim is to describe current law relating to protection of victims and evaluate its contributions and limits with regard to victimology knowledge. The first chapter presents the historic development of the role of victim, the process of formation of victimology and its object of study. The second chapter is dedicated to various typologies used in victimology and also explains the main biological, psychological and sociological characteristics of victims. Third chapter describes victimization as a suffer caused by the criminal offence and its impacts on victims. The fourth chapter is focused on the negative phenomenon of secondary victimisation and its main sources that inflict another useless harm to victims. The fifth chapter deals with the progress of law relating to victims and in the last sixth chapter there are identified the main ways how to help the victims. From the point of view of the law this thesis especially focuses on the Statute about victims of crime functioning of which tries to assess. This assessment should be based on the familiarity with most important needs of victims which are described in the chapter three and four. A significant contribution to assessment of this Statute is given by the organization providing help to victims called In IUSTITIA. It is probable that in case of application of its notes the victims could be protected in a better way.

Key words

Victim, victimization, victimology